

Прича о твојим прецима

*A Tale of
Your Ancestors*

Милутин Рогић   Milutin Rogić
Звездана Стојмировић   Zvezdana Stojmirović

u same večeri, bez obzira na vreme, kišu, hladnoću, Dragutin i Nikodin, ostavši međusobno u toj, kako se kaže, mini zadrugi, približno su podelili poslove među sobom. Rad u Tari, pogotovu u šumi i sa volovima, bio je na Dragutina, naravno i oranje njiva, priprema i sija, sve sa volovima, u čemu su mu morali i pomagati (bio je i starešina te zadruga), dok su Nikodin i drugi poljski radovi, naravno uz pomoć svih nas, žetva, sadnja, rodice, a to se po prirodi posla obavljalo većinom "kod kuće" ili blizu nje. Moralo je biti mnogo naganja, recimo kod kosidbe na Tari, a ponekad i kod drugih poslova morali najmiti i nadničari, obično iz doline dole iz Ponikava, recimo za okopavanje kukuruza, kose živu od kamena, kosidbu na Tari i slično. Ponekad su i oni da jedni drugima pomažu "na pozajmicu", znači, da oni danas, a ja ću to vratiti kasnije, tako da se ne plaća kod tebe.

Dragutin bio je kao rabadžija poznat u ovom kraju, bio je skoro stalne drugare u tim poslovima, koji su se obavljali na Tari i drugde sa volovima (Vladan, Dragutin, drugi Rogići, zatim Sredoje Rogić, zvani "Baba Sredoje" i naslednici ovi Jelisavčići, naše komšije, i Stevanovići, koje opet zovu "Mićanovićima" i drugi). Dragutinov otac, otac onoga Rajka što stalno živi na Tari u selu Polibanovca, okumio sa Dragutinom; onda, u davna vremena, Stanko Rogić, dva brata opet iz Ponikava - jedan je bio taj teški rabadžijski posao naterao još pre nekoliko godina sela u Beograd, svom bratu Davidu Rogiću, koji je bio i kulinbravar, i pomogao mu da se skući u Marinku.

U jednom u Kremnima snimili neki ljudi za novi album fotografija sa zapregom "uzornog rabadžije" u selu. Svim u užičkim "Vestima" ili negde drugde. Uvek su imali snažne i zdrave volove i pazio ih je skoro

prove klime, naročito zimi, bezvodna (voda je bila tek 1872). Bezvodnost je pričinjavala u

A Tale   Прича
of Your   о твојим
Ancestors   прецима

грађу возио и продавао

У стара времена воловским запрегама ишли су,
како је причао, и до Београда, а ја сам знам да је

Ретко се за доношење воде могао користити коњ.
Само пар пута лети, кад је косидба, или нека
градња, па треба баш много воде, ишло се са
воловским запрегама и бурадима до Забоја.

Прича о твојим Прецима,

Аутор: Милутин Рогић,
1990–1996.

Превод, илустрација и дизајн :
Звездана Стојмировић, 2019.

Ово „самиздат“ издање доступно
је на интернет страници:

personal-history.weebly.com

Приређено је као саставни део
истоимене изложбе Звездане
Стојмировић у Културном
Центру Град, у Београду,
24. јуна — 7. јула, 2019.

У овом издању кориштени су
фонтови PT Sans, PT Serif и
Old Standard, сва три из збирке
Google Fonts.

© Звездана Стојмировић, 2019

A Tale of Your Ancestors,

Author: Milutin Rogić, 1990–1996.

Translated, designed and illustrat-
ed by: Zvezdana Stojmirović, 2019.

This self-published publication
is available for download on the
website:

personal-history.weebly.com

It has been presented as part
of the eponymous exhibition
of Zvezdana Stojmirović at KC
Grad — The European Center for
Culture and Debate, in Belgrade,
Serbia, June 24th — July 7th, 2019.

Fonts used in this publication
are: PT Sans, PT Serif and Old
Standard, all Google Fonts.

© Zvezdana Stojmirović, 2019

This self-published publication
is available for download on:
personal-history.weebly.com

Scan this code to download the
book. Also, check out two animat-
ed type sequences, based on the
artwork on this page and p. 56.

У стара времена воловским запрегама ишли су,
како је причао, и до Београда, а ја сам знам да је
грађу возио и продавао (за жито) у Мачву и другде,
а кромпир, у неколико наврата у Врњачки
Морало је бити узајамних испомагања,
Ретко се за доношење воде могао користити
рецимо код косидбе на Тари, а понекад су се за
воловским запрегама и надничари,
веће сезонске радове морали и бурадима до Забоја.
Само пар пута лети, кад је косидба, или нека
за окопавање кукуруза или крчење неке њиве.

Желела бих да се дубоко
захвалим факултету ликовних
уметности, МICA — *Maryland Institute College of Art*,
на великодушној подршци
путем Награде за проферско
истраживање, додељене
фебруара, 2019; Културном
Центру Град, домаћину изложбе,
на дугогодишњој сарадњи;
мојој предивној породици,
мужу Александру и синовима,
Милутину и Сави, који
обасјавају моје дане радошћу
и љубављу, а такође и Миланки
Живаљевић, без чије несебичне
помоћи ова поставка не би била
могућа.

I would like to express my deep
gratitude to my college — MICA —
Maryland Institute College of Art,
for generously supporting this
work through the Faculty Research
Grant, awarded in February, 2019;
To KC Grad, for hosting the show
and for years of collaborations; to
my family, my husband Aleksan-
dar and my sons, Milutin and Sava,
who illumine my days with joy
and love, and lastly, to Milanka
Živaljević, without whose selfless
assistance this show would not be
possible.

A Tale of Your Ancestors

Milutin Rogić

English translation, design and illustration
Zvezdana Stojmirović

Прича о твојим прецима

Милутин Рогић

*Превод на енглески, илустрације и обликовање
Звездана Стојмировић*

My dear daughter Zvezdana,

I will attempt to record a few thoughts and remembrances of our predecessors, for you, your brothers, and others in our family, whoever would be interested. I am doing this in Tara, our mountain refuge, in full seclusion, which suits me just fine. I came here at the end of June 1990 for a few days' rest. As you are arriving from the States next month, this manuscript is a preparation of sorts for your arrival, since you wrote to us of your desire to explore your roots.

I will be writing about the forebears and their relatives on your father's (that is, mine) side. Those on your mother's side I mention only as an aside, since I know little of them myself. Luckily, your uncle Miodrag Beljaković says he's got a family tree of your maternal grandfather, Jovan Beljaković, which I asked him for, as a complement to my story.

I also asked your uncle and my brother Milinko Rogić to draft such a family tree for our father Dragutin. Milinko is well versed at kinship, and remembers keenly all that he has heard about it from our elders. I hope I will be able to add this here as well.

I, of course, know the most about myself, but you and your brothers likewise know the most about me and your mother. Still, for the sake of good record, I will submit here my work biography, written in 1984, as well as a 1975 memoir of my gymnasium days in Užice, 1945–1948, even though I'm quite discontent with it, since I now see what a devout "Titoist" I was then, which I now consider rather a fallacy.

There is almost no surviving written record of our ancestors. I do know that your grandfather Dragutin kept a running log for the wider family, recording each birth and death in a church calendar, but this must have been lost. Perhaps a few letters he received could be found in Bioska, and we, and your uncles, may have saved some that he wrote to us. This would pretty much be all that remains, aside from gravestone inscriptions at the Ponikve cemetery. Perhaps something could be found in the Užice archives (if they survived all the wars). I'm thinking of birth and death records (kept prior by the church), tax and property deeds, nothing more extensive.

Literacy did not exactly flourish around here (in part due to the Turkish occupation and the sufferings of frequent wars), therefore there couldn't have remained enough records that would today be useful to us. Even though the elementary school in Bioska has existed for 120 years (including a few Turkish assaults and arsons), your

Драга моја ћерко Звездана,

Ево покушаћу да за тебе, твоју браћу, и за још некога од наше родбине, ко буде за то заинтересован, запишем неколико размишљања и успомена о нашим прецима. Чиним ово на Тари, у потпуној осами, која ми веома годи, а камо сам скокнуо самим крајем јуна 1990. на неколико дана одмора. Пошто ти стижеш из Америке средином идућег месеца, овај спис треба да буде и као нека припрема за твој долазак, јер си нам писала да желиш да истражујеш своје корене.

Овде ћу се, колико будем могао, бавити твојим прецима и њиховом роодбином по очевој (тј. по мојој) линији. Оне по мајчиној линији само ћу успут поменути, јер ја их мало и знам. Повољна је околност сто ујак ти Миодраг Бељаковић тврди да код себе има родослов по линији твог деде Јована Бељаковића. Ја сам га замолио да тај родослов пронађе пре твог доласка, да би могао као прилог да употпуни ову причу.

Такође сам замолио твог стрица Милинка Рогића да направи такав родослов и по линији твог деде Драгутина (јер Милинко се у сродства веома добро разуме и чврсто памти оно што је о томе слушао од старијих). Надам се да ће то такође моћи да се прикључи овоме.

Ја о себи, наравно, знам понајвише, али ти и твоја браћа исто тако највише знате управо о мени и вашој мајци. Ипак ћу, као неку документацију, одве прикључити моју Радну биографију, коју сам писао 1984. год. У даљем тексту свакако ћеш понешто моћи и о мени да дознаш. Ту бих додао и мој краћи мемоарски запис „Ужички гимназијски дани 1945 — 1948“, писан 1975, иако њиме сада нисам никако задовољан, јер видим да сам тада био изразити „Титоиста“, што сматрам великим недостатком.

Писани подаци о нашим прецима скоро и да не постоје. Знам да је твој деда Драгутин једно време водио „читуљу“ за ширу фамилију, записујући податке о рођењу и смрти свакога члана у једном црквеном календару, али то је сигурно изгубљено. Сачувала су се у Биосци вероватно и нека писма која је он добијао, а код нас и код твојих стричева нашло би се које његово писмо и дан данас, и то би, углавном, било све, уз податке са споменика на гробљу у Пониквама. Можда би се нешто могло наћи у архиву у Ужицу (ако се и сада

grandpa Dragutin was one of very few peasants in Ponikve to have completed the four-year elementary school. Your great grandfather Milinko must have been literate, at least partially, however I truly do not have proof of that. As far as our extended family, my second cousin (your uncle) Milić Rogić "Mića" was the first to become a military officer of the Old Yugoslav Army; this means he must have graduated from the military academy in Belgrade. By the genealogy stemming from our progenitor Pavle it was only I, in 1959, who was the first to graduate from university! Almost all of my brothers also graduated college, but after me, even Milomir, my older brother, graduated later than me, since he first worked for years with his high school agriculture degree. Your uncle Radoje is due to take some final exams in the next year or so, with which he will have completed military academy.

Female children, on the other hand, generally did not even attend school until after World War II. In my class of 1938 there were only two girls, and they stuck out like "white crows." Your great-uncle Nikodin completed only two years of elementary school, and so on.

However, I don't think illiteracy is as big a reason for this ancestral amnesia as are the frequent ruptures in life and cultural continuity that targeted this area and the Serbian people in general, causing rather tragic disorders: pogroms, exoduses, flights, and the forgetting of one's own past.

In fact, regarding literary tradition, our region has nothing to be ashamed of. On the contrary. In Rača, near Bajina Bašta, lies a medieval monastery that, despite Turkish burnings and lootings, has been a nursery of literacy in the Middle Ages. Do you recall the commemorative plaque at the monastery, inscribed with the names of those who died in World War I, including your own great grandfather, Milinko Rogić (1874–1915)?

In greater Bioska District (In today's hamlet Vrutci, from where hails aunt Milica, Radoje's wife), there existed in medieval times, a monastery called Rujan, which ran, in spite of Turkish rule and most likely semi-legally, the first printing press on Serbian soil! Just three years ago there was a commemoration of 450 years since the publication of the so called "Rujan Gospel," of which only two copies remain to this day. A limited phototype edition of the book was published for the occasion, and I had the chance to see it at Dragoslav Zdravković's home. That, my child, is the only trace of the Rujan monastery! It seems the Turks razed it down to its foundations, so that it remains unknown today where exactly it stood. They cast out, perhaps even killed the monks, some of whom were printers. For decades, no one in the region knew of the monastery's existence, let alone what transpired there. A grave example of cultural amnesia! It saddened me to read this note in the afterword of the book, it goes something like this: "this book was printed at Rujan monastery, which sits under the mountain called Ponikve, on the river Bosna."

Thus we learn that the river was not called Djetinja then, but carried the name of our hamlet, and that our Ponikve, which from the standpoint of Vrutci seems truly like a mountain, must have been wooded back in 1537. When I was a young child, I remember a few big beech trees on that plain, but today the memory remains only in the name of that section of the expanse, which we refer to as "The Beeches." Let me remind you of the modern military airport that now sits on the Ponikve plain, cared for and maintained by your youngest uncle, Radoje.

чува, ако није страдало у ратовима). Ту мислим на званичне књиге рођених и умрлих (раније су их водиле цркве), пореске и катастарске књиге, а не на нешто дуже писано.

Писменост у овом крају није баш цветала, па због тога (као и због турске окупације и честих ратних страдања) није могло остати и довољно података који би нам данас добро користили. Мада основна школа у Биосци постоји већ око 120 година (са неколико турских рушења и паљевина), твој деда Драгутин је био један од ретких сељака у Пониквама који је завршио потпуно четворогодишњу основну школу. Прадеда ти Милинко је морао бити писмен, бар донекле, но ја о томе заиста немам директне потврде. У нашој широј фамилији мој даљи брат од стрица (теби стриц) Милић Рогић „Мића“ први је постао официр старе југословенске војске; значи завршио је регуларну војну академију у Београду. По линији нашег претка Павла тек сам ја лично, 1959, први завршио факултет! Факултете су завршила и скоро сва моја браћа, но касније од мене, чак је и Миломир касније дипломирао од мене, јер је предходно дуго радио са завршеном средњом (пољопривредном) школом. Стриц ти Радоје теко ове или идуће године треба да оконча неке испите који ће му се признати као потпуна војна академија.

Но женска деца нису уопште ни ишла у школу све до после Другог светског рата. У мом разреду, 1938, биле су само две девојчице, а и оне су од нас одударале као „беле вране“. Твој побочни деда Никодин завршио је само два разреда основне школе, итд.

Уза све ово мислим да се не ради баш толико о самој (не)писмености као о узроку заборављања предака, колико о честим прекидима нормалног живљења и културног континуитета, који су погађали ове крајеве као уосталом и цео српски народ, изазивајући заиста трагичне поремећаје: погроме, масовне сеобе, бегства, заборав сопствене прошлости.

Јер, што се саме традиције писмености тиче, овај наш крај нема чега да се стиди. Напротив. У Рачи код Бајине Баште још у средњем веку подигнут је манастир Рача, који се одржао и до данас, наспрот неколиким турским паљевинама и пљачкама, а у њему је деловао познати расадник наше средњовековне писмености. Не знам да ли си запамтила да се код манастира, на спомен плочи погинулих у Првом светском рату, налази урезано и име твог прадеде Милинка Рогића (1874—1915)?

Ау ширем подручју општине Биоске (у садашњем засеоку Врутци, одакле је твоја стрица Милица Радојева) такође у средњем веку постојао је манастир Рујан у коме је једно време, и то под турском окупацијом, ваљда полулегално, радила прва штампарија на тлу Србије! Пре три године обележена је четири стотине и педесета годишњица штампања тзв. „Рујанског четворојеванђеља“, чија су се једина два примерка некако сачувала до наших дана. Та књига је издата фототипски у ограниченом броју примерака, баш тим поводом, и ја сам имао прилике да је видим код Драгослава Здравковића. То је, Дете моје, и једини траг да је у Врутцима икада и постаојао тај манастир! Изгледа да су га Турци разорили до темеља, тако да се данас не зна ни место на коме је био подигнут. Калуђере, од којих су пар њих били и штампари, Турци су растерали, можда и побили. У нашем крају се деценијама није

Another example of historical oblivion, by which this story in fact begins, concerns Roga himself, our oldest known predecessor. It seems he arrived in Ponikve from somewhere in Hercegovina, hard to say when exactly, but judging by all accounts, sometime during the Turkish occupation. I assume he came from Hercegovina, since most of the Užice folk stem from there, which explains why they are called “Eras,” (from “Hera, Hercegovac” – dweller of Hercegovina). It must be that he withdrew here from Turkish oppression, as was common in that day, but it could also be that he committed a sizeable transgression, and fled to avoid punishment. There were flights from Turkish-controlled lands to those under Austro-Hungarian rule (hence the Uskoks, today’s Serbs in Croatia), as well as mass migrations, such as the one 300 years ago, led by patriarch Arsenije Čarnojević, from Kosovo. However, our progenitor stayed here, although this land was possibly still under Turkish rule, but perhaps not as brutal and unbearable as was his previous fatherland.

Our Rogo survived, true, but at the expense of memory and continuity, since the family history prior to him is entirely erased. Of Rogo little is known. I remember from Dragutin that he had a house somewhere in Krš, over a deep precipice, and that he married several times. Once he became disenchanted with his wife, he would simply push her off the edge to die, then go searching for a new one... Obviously, there is a lot of legend here, but perhaps also hints of the feisty, even villainous temper of this “forefather Adam” of ours. None of his wives’ names are known. Sadly, I do not know the names of any of our great grandmothers before your great grandmother and my grandmother Stojka, born Panić in 1876, who I remember well (she passed away in 1941, when I was 10). They say that Vera Kljajić, Nikodin’s daughter, looks just like her.

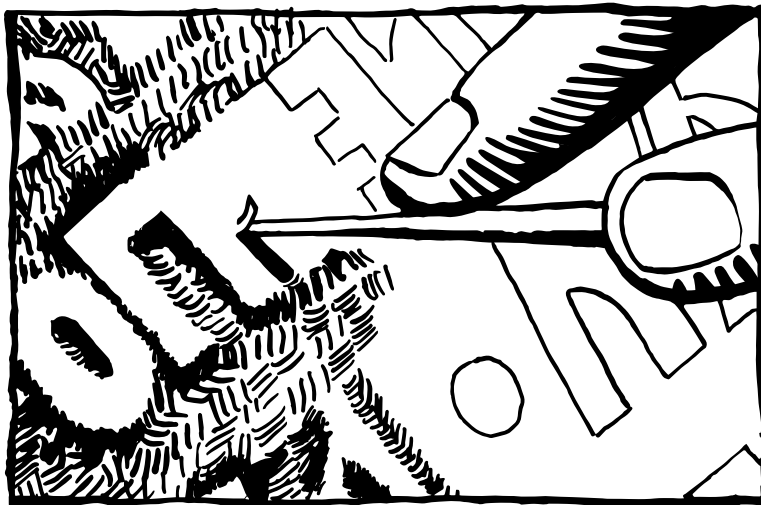
Let us resume our tale. I’m not sure whether Pavle or Milan succeeds Rogo, I

НЗВОЛЕНІЕМЪ ЦА• ПОВЕЛЕНІЕМЪ СНА
 НСВЪСВЪШЕНІЕ СЪГЪ ДХА• НСОМО
 ШІЮ ВЪРЪНЦІН СЛВІНМАГО БА
 НОРУТІНЪ ВЛУЦЕ МТРЕ ЕГО, ННАШЕ
 ВЦЕ• ЕБОНКАШІЕ СІНЪ СТІЕ• НБЖЗ
 НІЕ КННГЕ• ВЛАЪ ЗМЕ• ВЪВЪНТЕЛН
 ГЛЮ ОХІНЦІН ПЪПЪКОІАНЪ ПЛАН
 Е ГЛЮТЪ ПЪННІСВІН• НАРЪЦН ГЛМТЪ
 ВЛАСКА• НАСЕАХ ГЛЮТЪ ВРЪТЦІН•
 ПЪХРАМЪ СЪГЪ НСАВНАГО ВЕЛНКО
 МННКА• НПОВЕШНОЩА ХВА ГЕОРГІА•
 ЗХАНХЕ ШЕМЪ АЗ ГЪШНН ХВОГН
 ХМЪ ДВОГАТН ГРЪКЪ• НХХ РАБЪ МОНА
 ХЪ ТЕШІЕ НЪ ШЕМЪ МЛЮСЕ ВА БРАТН
 Е• НАН УБШЕ НАН ПРНПІХШЕ НСОА
 ВЛІНТЕ• ДНЕКАЛННТЕ ЗАРА БА НСВОЕ
 ДШЕ• ПОНЕЖЕ НЕПІСА ДХЪ СТІН НН
 АГГЛ• НЪ УЛКЪ МАЛО ХМЪНЪ, НЕСЛОВО
 МОШЪНЪ НЪ ППАУЕ СЪ• Х СЛАВА
 СВЪРЪШНТЕЛЮ БА, АМННЪ• ХХХХХ

believe it’s Pavle, but these things can be verified with the others. He was not a Rogić by birth, meaning, he didn’t come from Rogo, but was his stepson. He came with his mother into Rogo’s home, when Rogo married her, and assumed a new surname after Rogo (until then, his last name was Milanović or Mladenović, it seems). Our Rogić lineage stems from Pavle, and is nicknamed, sometimes teasingly, as “Rokvić” or “Milanović,” as distinct from other Rogić lines, such as the “Vojkić” or the “Amzić” lines. These stem from Rogo’s other sons from his previous marriages.

(Here I will insert on December 28, 1994, an excerpt from my Tara diary, which I drafted about Rogo and other things on August 25, 1993:

Today, Jelena, Zvezdana and I, together with my brother Momčilo, Brana and Tanja, had a pleasant journey from Tara to Ponikve. In Bioska village center, we visited my adopted sister Radmila Despotović. Along

знало да је манастир постојао, а камо ли шта је у њему рађено. То је грозан пример културног заборав! Веома је тужно кад се у поменутом „Четворојеванђељу“ прочита примедба доштампана на крају текста Светог писма, отприлике оваква: „сја књига печатана би в манастире Рујан који се находи подно планине глагољат се Пониквиј, на реци Биосци“.

Ето, тако сазнајемо да се тада река није звала Бетиња, већ као и наше село, а да су се наше Поникве, које су из перспективе Врутака стварно права планина, те далеке 1537. године вероватно биле, као и свака планина, обрасле шумом. Још док сам ја био дете на том пространом пољу било се сачувало неколико великих букава, а и данас стоји успомена на њих по имену тог делића поља, које смо звали „Крај букава“. Подсећам те да је сада на Поникварском пољу изграђен

the way, we bumped into Cana, our relative Zdravko Djurić's daughter, now married to the grandson of Dragša Topalović, and her father in law Dragoljub. Afterwards, we set out for the Ponikve cemetery.

We visited the graves of my mother and father, my grandparents, and those of other relatives and friends, such as Mića Rogić, his brother Vladan, and so on. The greatest surprise, though, was finding the grave of the originator of all of us Rogićes – Marko Rogić, "Roga!" I first heard of the existence of this gravestone from Milija just a couple of days ago in Tara, and learned that his name was Marko and his surname, Rogić. It must be that he brought over his surname from Hercegovina, where he escaped from to these lands, as everyone I discussed this with strongly believes.

From the east, Roga's gravestone displays a carved cross, and leaning against it is a rough-hewn, unpolished slab, I believe in order to mark the next grave, of his wife, our matriarch, who, I discovered, was called Randja (or Randjija), although there is no inscription on the stone at all. Such rough stone slabs are placed, always from the east, against several other old gravestones, which leads me to believe that they too serve as markers that the wives were buried by their husbands, (possibly at a later date, since women lived longer then, as well as now).

The inscription on Roga's monument is most exciting, written of course in the Cyrillic, but with some remains of the pre-Vuk alphabet. It says that Marko Rogić lived 102 years, passing away in 1869, and that the tombstone was erected by two of his sons (why only two?), Simo (Simeun) and Ilija. It follows, then, that Rogo was born in 1767, nine years prior to the United States gaining independence!

I shall return to this gravestone to visit it, to carefully copy the text (today was not the time for that), but I did also notice that there are three symbols carved into the top, above the inscription:

савремени аеродром и да се о његовом раду и опслуживању стара твој најмлађи стриц Радоје.

Други пример историјског заборављања, а са њим заправо и почиње ова моја прича, везан је са самом Рогу, нашег, колико је мени познато, најстаријег запамћеног претка. Наиме, он је у Поникве добио однекуд из Херцеговине, тешко је проценити када тачно, но, по свему судећи, још за турске окупације ових наших крајева. Сматрам да је морао доћи из Херцеговине, јер већина Ужичана потиче одатле, па зато они имају колективни надимак „Ера“ (од Хера, Херцеговац). Мора бити да се овде склонио од турског зулума, као што су многи чинили, а није искључено да је нешто крупно згрешио, па утекао да избегне казну. Из турских крајева се много бежало у крајеве под аустроугарском влашћу (Ускоци, данашњи Срби у Хрватској), или се групно, масовно, селило као пре три стотине година под патријархом Арсенијем Чарнојевићем, са Косова. Но, наш се родоначелник зауставио, ето, овде, мада је и ту, вероватно, још била турска власт, само можда није била толико окупна и неподношљива као у његовој старој постојбини.

Наш Рого је спасио главу, истина, али по цену великог заборављања, јер родбинска лоза пре њега остаје сасвим избрисана. О Роги се мало зна. Од Драгутина сам слушао да је имао кућу негде у Кршу, над неком дубоком литицом, и да се женио више пута. Кад му се једна жена није више допадала, он би је просто отиснуо низ ту литицу да погине, а себи тражио другу... Има овде, очигледно, доста легенде, али можда и наговештаја о хајдучкој, или чак зликовачкој ћуди овога нашег „праоца Адама“. Није запамћено име ни једне од његових жена. Нажалост, ја не знам имена ни једне од наших прапрабаба, све до твоје прабабе, а моје баке Стојке, рођене као Панић 1876, коју сам веома добро упамтио (умрла је 1941, када ми је било 10 година). Кажу да Вера Кљајић, Никодинова ћерка, веома личи на Стојку.

Вратимо се нити наше приче. После Роге није ми сасвим јасно долази ли Павле или Милан, биће да долази Павле (ово се може код других проверити). Тај није по рођењу Рогић, није дакле од Роге, коме је био само пасторак. Дошао је са својом мајком у Рогину кућу, кад се овај њоме оженио, и примио по Роги ново презиме (до тада се, изгледа, презивао Милановић, или Младеновић?). Од Павла следи наша лоза оних Рогића који се колективно и мало подругљиво зову „Роквићи“ или Милановићи, за разлику од других грана Рогића, као што су „Војкићи“, „Амзићи“... Ови други пак потичу од Рогиних синова из његових ранијих бракова.

(Овде убацујем 28. децембра 1994. године текст из мог Тарског дневника, који сам о Роги и о осталом написао 25. августа 1993:

Са Таре смо (Јелена, Звездана и ја са мојим братом Момчилом, Браном и Тањом) данас пријатно путовали до Поникава. У центру Биоске обишли смо моју посестриму Радмилу Деспотовић. У пролазу срели Цану, ћерку Здравка Ђурића, нашег рођака, сада удату за унука Драгише Топаловића, као и њеног свекра Драгољуба, а потом кренули да обиђемо Поникварско гробље.

Ту смо посетили гроб мог оца и мајке, деде и баке и неких других сродника и пријатеља, као Миће Рогића, његовог брата Владана, итд. Али највеће узбуђење било је проналажење гроба самог родоначелника свих

1. a cross,
2. a silhouette of a star, which irresistably resembles the military decoration, *Karadjordje Star* (Milija Rogić might be right in insisting that Rogo not only took part in the First Serbian Uprising, but that he was decorated as well, but I am not sure when that honor was instated and when it may have been awarded to him); today, on December 28th, 1994, I submit that I am certain that it is not in fact the *Karadjordje Star*, since it was founded after 1904, that is after the so called "May Reversal," which brought king Petar I Karadjordjević to the throne. It is more likely the *Takovo Cross*, an honor bestowed by the Obrenović dynasty, and, as we can see, Rogo spent most of his life under their rule;
3. An egg shaped symbol of a somewhat irregular shape, akin to a potato or pear, whose meaning I cannot discern...

Perhaps I am overstating the sensation I felt on Roga's grave. It was a bit upsetting to find the graves of a couple, Dragiša and Vinka Rogić, who I knew well, lying too close to Roga's tombstone, as it must be that those two are buried partly in Roga's grave. This is not uncommon in our cemetery, probably due to the cramped space, since it serves several hamlets besides Rogići, also Djurići, Tadići, Kljajići... Since Roga's birth, considering he lived 102 years, 226 years have passed! And 124 years since his death. Behold, in that much time, not too short nor too long, from one man and (more than one) wife there multiplied an entire village, or I should better say, an entire hamlet!

Deeply moved by such an immediate connection with such a distant history of my village, I suggested to the others that we have a glass of wine at Roga's grave, to wish him eternal peace, which, piously, we did. Zvezdana managed to also take photographs of the grave.

Рогића Марка Рогића — „Роге“! Ја сам први пут пре два дана од Милије на Тари чуо да постоји споменик Роги и дознао да се он звао Марко и презивао Рогић. Мора да је то презиме већ донео из Херцеговине, одакле је добегао у ове крајеве, како сви о којима сам о томе разговарао чврсто верују.

Са источне стране Рогин споменик има исклесан крст а преко крста и читаве те стране прислоњена је једна груба, необрађивана камена плоча, ваљда за то да означи да је поред Роге сахрањена његова супруга, наша прамајка, о којој сам дознао да се звала Ранђа (или Ранђија), мада на тој каменој плочи ни једна реч није написана. Уз још неколико старих споменика прислоњене су, опет са источне стране, сличне необрађене камене плоче, па мислим да и то наводи на закључак да се вероватно ради о означавању да су поред мужева (у принципу касније, јер жене су дуже живеле, као и данас) сахрањиване њихове супруге.

Веома је узбудљив текст на Рогином споменику са његове западне стране, писан наравно ћирилицом, али уз неке остатке предвуковске азбуке. Ту пише да је Марко Рогић живео 102 године, умро 1869, и да су му споменик подигла два сина (зашто само два?), и то Симо (Симеун) и Илија. Значи, наш Роге родио се 1767. године, девет година пре него што су Сједињене Америчке Државе извојевале независност!

Овоме ћу се споменику свакако још враћати, обилазити га, дословно преписати текст (данас за то није било погодне прилике), но још сам запазио да на врху стране са натписом има урезана три знака и то:

1. крст,
2. силуету звезде, ова заиста неодољиво подсећа на одликовање „Карађорђева звезда“ (Милија Рогић би могао имати право кад тврди да је Роге не само учествовао у Првом српском устанку, већ и да је добио то одликовање, ал и мени и даље остаје загонетка када је оно установљено и када је могло бити додељено Роги); данас, 28. децембра 1994. додајем да је скоро сигурно да то није „Карађорђева звезда“ јер је она успостављена тек после 1904, тј. после тзв. „мајског преврата“, који је на чело Србије довео краља Петра I Карађорђевића. Вероватно се ради о „Таковском крсту“, јер је то одликовање које су установили Обреновићи, а Роге је, како се види, највећи део живота провео под Обреновићима;
3. неки знак величине јајета, али мало неправилног облика, можда кромпира или крушке, чије ми значење није јасно...

Можда је претерано колико ја наглашавам узбуђење које сам доживео на Рогином гробу. Мало ми је било криво што су гробови брачног пара Драгише и Винке Рогић, које сам ја добро познавао, сувише примакнути Рогином споменику, па мора да су ово двоје сахрањени делимично и у Рогин гроб. То није редак случај на нашем гробљу, ваљда због сабијености простора, јер се на њему сахрањују неколико заселака, уз Рогиће још и Ђурићи, Тадићи, Кљајићи... Од Рогиног рођења, собзиром да је живео 102 године, протекло је до данас 226 година! Ао од смрти 124 године. Ето, само за то време, ни кратко

ни претерано дуго, од једног човека и (најмање две) његове жене намножило се читаво једно овеће село, или, боље речено, заселак!

Дубоко тронут тим тако непосредним контактом са ипак далеком прошлoшћу мога села ја сам предложио осталима да на Рогином гробу попијемо по чашу вина и да његовој души пожелимо вечити покој, што смо, пуни пијетета, и учинили. Звездана је његов споменик и фотографисала.

Остаје нејасно зашто су као градитељи споменика поменути само двојица синова, кад их је Рого имао још двојицу или тројицу, уз нашег претка Павла Милановића, који је сам мајком Ранђом као пасторак доведен у Рогину кућу и, наравно, усињен, примио је његово презиме, али задржао своју славу св. Јована Крститеља, различиту од Рогића који потичу од других Рогиних синова. Вероватно објашњење могло би бити да је у моменту непосредно пред смрт Рого живео у задрузи са само Симом и Илијом, док су се остали синови можда оделили од њега раније, а један је, мислим, сасвим напустио Поникве и одселио се некуда. Но ово је само Момчилово и моје домишљање, па зато та загонетка и даље остаје. Накнадно, ево, помишљам да су на споменику непоменути синови могли да умру раније од самог Рого, што није искључено, јер је он толико дуго живео. Но мислим да за његовог пасторка Павла (или за Павловог сина Милана) кружи предање да је живео свих 104 година, па опет та загонетка остаје.

Недостају споменици и самога Павла, и његовог сина Милана. А Милановом сину Милинку, мом деди, који је 1915. страдао (од тифуса) за време Првог светског рата, када је из војске био пуштен кући на боловање, споменик смо (заједнички са нашим оцем и нашом баком) подигли непосредно ми, одмах после Драгутинове смрти. Тај нови споменик је у одличном стању.

Мој најстарији брат Миломир, уз помоћ комшије Бранка Рогића, направио је поводом недавног рођендана свог унука Чедомира Савковића родослов свих Рогића. Замолио сам да ми га даде, па га овде наводим у целини, дословце, не мењајући ништа, чак ни неке омашке у писању (када на пример, за још жива човека каже „био је“). Просто, хоћу да сачувам документарност Миломировог текста. За чудо, нашу линију, тј. Павлову, ставља на крај списка (родослова), мада никако не може бити да је Павле најмлађи, јер је са Ранђом доведен као већ дечкић, а она је после родила неке од тих синова. Значи, вероватније је да је Павле био најстарији, или бар други или трећи, а никако најмлађи, како би, сходно нашим обичајима првенства у навођењу, из овог текста испадало.

Наравно, ћерке се једва игде помињу, што је учињено не само из патријархалних назора, већ и због практичности, пошто су ћерке удајом добијале ново презиме и тако „испадале“ из лозе Рогића. Елем, ево Миломировог родослова:

MARKO ROGO – came from Hercegovina.

Married Randja from Stapari and adopted son Pavle.

Randja bore him 5 (I think this is an error: it should say 4 – note by MR) sons: Ilija, Simeun, Vasilije and Arsenije.

---

1. Ilija had 4 sons:

Nenad (Neša), Jovica, Vojislav i Luka.

Nešo had Mihailo and Zdravko, who perished in the war.

Mihailo had Miloje, Milenko, Milun and Milinko.

Jovica had Dragiša, and Dragiša: Miljko and Miloš (Miloš passed away).

Vojislav had: Radomir, Stanimir, Gojko, Djordje, Ljubomir, Dragomir, Velisav and Dobrosav.

Radomir lived in Šabac and had a son, Vojo.

Stanimir had no offspring, and lived in Šabac.

Gojko died young.

Djordje had Radenko, and Radenko had a daughter, Koviļjka.

Dragomir had no children.

МАРКО РОГО — дошао из Херцеговине.

Оженио се женом Ранђијом из Стапара и довела дете Павла.

Ранђија је родила са Марком 5 (мислим да је омашка: треба да стоји 4 — примедба МР.) синова и то: Илија, Симеун, Василије и Арсеније.

---

1. Илија је имао 4 сина и то:

Ненад (Неша), Јовица, Војислав и Лука.

Нешо је имао Михаила и Здравка, који је погинуо у рату.

Михаило је имао Милоја, Миленка, Милуна и Милинка.

Јовица је имао Драгишу а Драгиша: Миљка и Милоша (Милош је умро).

Војислав је имао: Радомир, Станимир, Гојко, Ђорђе, Љубомир, Драгомир, Велисав и Добрисав.

Радомир живео у Шапцу а има сина Воја.

Станимир није имао деце а живео у Шапцу.

Гојко је умро млад.

Ђорђе је имао сина Раденка а Раденко је имао женско дете Ковиљку.

Velisav had Lozimir who died in 1972.

Ljubomir had two sons: Slavko and Branko (The latter assisted Milomir in the writing of this genealogy – note by Milutin Rogić). Slavko died in 1956.

Luka had two sons: Toma and Sredoje. Toma perished in World War One, and Sredoje had no offspring.

---

2. Simeun had: Miladin.

Miladin had 4 sons: Marko, Strajin, Rajko and Djordje.

Marko had Ilija and Ilija had Miljko.

Strajin had: Jovo, Milivoje, Miladin, Žarko and Milomir.

Rajko had Kosta and Momir.

Kosta had no children and Momir had two sons: Radmilo and Dragoljub.

Radmilo lost his life in an accident in 1991, and Dragoljub as well.

Djordje had Radovan, and Radovan: Obrad, Milun, Milinko and Mirko.

Obrad died and had a son Milenko.

---

3. Vasilije had sons: Vujadin and Jovan.

Vujadin had Djordje, and Djordje had no sons, but a daughter named Savka (who became Mirković by marriage, for her husband Milan came to the Rogići as a domazet (a son-in-law who stays to live with the wife's family – note by MR).

Jovan had Milan and Milan had Radiša.

---

4. Arsenije moved away to the hamlet of Buar. He didn't have children of his own, but

---

adopted a boy.

---

5. Pavle's sons: Milan, Stanoje, Tiosav and Nikola (?).

Milan's sons are: Vidoje, Milić and Milinko.

Vidoje had Ranisav and Ranisav had no offspring.

Milić had: Borisav and Božo. Božo died in 1912 in the Balkan War.

Borisav had Vladan and Milić. Milić, son of Borisav, perished in World War Two.

Драгомир није имао деце.

Велисав је имао Лозимира који је умро 1972 год.

Љубомир је имао два сина: Славка и Бранка (Овај последњи је Миломиру и помагао у састављању родослова — примедба Милутина Рогића). Славко је умро 1956 год.

Лука је имао два сина: Тому и Средоја. Тома је погинуо у Првом светскоком рату а Средоје није имао деце.

---

2. Симеун је имао: Миладина.

Миладин је имао 4 сина и то: Марко, Страјин, Рајко и Ђорђе.

Марко је имао сина Илију а Илија имао Миљка.

Страјин је имао: Јова, Миливоје, Миладин, Жарко и Миломир.

Рајко је имао Косту и Момира.

Коста није имао деце а Момир је имао два сина: Радмила и Драгољуба. Радмило настрада 1991 несрећним случајем, а и Драгољуб.

Ђорђе је имао сина Радована, а Радован: Обрад, Милун, Милинко и Мирко. Обрад је умро а имао сина Миленка.

---

3. Василије је имао синове: Вујадина и Јована.

Вујадин је имао сина Ђорђа, а Ђорђе није имао мушке деце већ ћерку Савку (која је удајом постала Мирковић, јер је њен муж Милан дошао у Рогиће као домазет — примедба МР).

Јован је имао Милана а Милан Радишу.

---

4. Арсеније се одселио у (село) Буар. Није имао деце, али је усвојио мушко дете.

---

5. Павлови синови: Милан, Станоје, Тиосав и Никола (?).

Миланови синови су: Видоје, Милић и Милинко.

Видоје је имао Ранисава а Ранисав није имао мушке деце.

Милић је имао: Борисава и Божа. Божа је погинуо 1912. год у Балканском рату.

Борисав је имао Владана и Милића.

Милић, син Борисављев, је погинуо у Другом светском рату.

Милинко је имао: Драгутина и Никодина.

Драгутин је имао: Миломира, Милутина, Милинка, Момчила,

Milinko had: Dragutin and Nikodin.

Dragutin had: Milomir, Milutin, Milinko, Momčilo, Stamenko and Radoje.

Nikodin had Milojko, Zdravko and Milan.

Stanoje had: Velimir and Velimir had Milutin (who died).

Remaining sisters: Višnja, Stojana, Ivanka and Desa.

Višnja and Jovan Nešković (he too was a domazet – note by MR) had: Vasilije and Milutin. Vasilije died an accidental death.

Milutin has: Miroљjub and Ljubodrag.

Tiosav had two sons: Miloje and Miloš.

Miloje moved away to Bajina Bašta.

Miloš had Blagomir and Desimir. Blagomir has: Ljubiša (deceased), Milomir, Miloje (deceased), Stanisav, Stanoje and Andjelko.

Desimir had Miloš and Milivoje.

Nikola had Veljko, and Veljko: Gojko, Petar, David, Stanko, Stanisav and Todor.

Gojko had no male offspring.

Petar: Veljko and Nikola.

Stanko: Vid, Vidoje.

David: Siniša and Miodrag.

Stanisav was executed 1941. in Kragujevac.

Svetislav passed away.

Todor perished in the Battle of Kolubara.)

Pavle's son Milan (and here my story continues) is our next descendant (I do not know the name of his wife), and from him was born your great grandfather Milinko, who took part and perished in the First World War. In the aftermath of those famous battles of 1914. and 1915, when the Austro-Hungarian Army was cast out of Serbian lands, Milinko contracted typhus and was sent home to convalesce, where he died in 1915. His wife, your great grandmother Stojka was born in Panići, in the adjacent district of Sokoljani, whose center today is the town Bajina Bašta. Ponikve men often sought brides in Sokoljani, as did our ladies their grooms. Incidentally, in medieval times, the center of the Sokoljani *nahiya* (district) was the town of Soko, whose fortress lies in ruins on a hill by the Drina river (although I haven't seen it, for it seems very out of the way, remote).

Стаменка и Радоја. Никодин је имао Милојка, Здравка и Милана.

Станоје је имао: Велимира, а Велимир Милутина (погинуо).

Остале сестре: Вишња, Стојана, Иванка и Деса.

Вишња са Јованом Нешковићем (и он је домазет — примедба МР) је имала: Василија и Милутина. Василије је несретнијим случајем погинуо. Милутин има: Мирољуба и Љубодрага.

Тиосав је имао два сина: Милоја и Милоша.

Милоје је отишао у Бајину Башту.

Милош је имао Благомира и Десимира. Благомир има: Љубишу (погинуо), Миломира, Милоја (умро), Станисава, Станоја и Анђелка.

Десимир је имао Милоша и Миливоја.

Никола је имао Вељка, а Вељко: Гојка, Петра, Давида, Станка, Станисава и Тодора.

Гојко није имао мушке деце.

Петар: Вељка и Николу.

Станко: Вида, Видоја.

Давид: Синишу и Миодрага.

Станисав стрељан 1941. у Крагујевцу.

Светислав је умро.

Тодор погинуо у Колубарској битци.)

Павлов син Милан (ово је надаље мој наставак приче) био је наше следеће колена (име жене ја му не знам), а од њега је рођен твој прадеда Милинко, учесник и жртва Првог светског рата. После оних познатих великих битака од 1914. и 1915, кад је аустроугарска војска била протерана са тла Србије, Милинко се разболео од тифуса пегавца и био пуштен кући на боловање и лечење, где је 1915. и умро. Његова жена твоја прабаба Стојка била је родом из Панића, а то је други, нама суседни крај Сокољани, чији је данашњи центар Бајина Башта. Из Сокољана су се наши Поникварци често јенили, а Поникварке тамо удавале, сто се и данас чини. Иначе, центар те, у старини назване Соколске нахије, био је средњовековни град Соко, на једном брду негде крај Дрине, где и данас има остатака градских зидова и утврђења (но ја их нисам видео, јер је то, изгледа, веома спутно, забачено).

Stojka, therefore, was left a widow amid the war, with underage children Dragutin (16) and Nikodin (14) and her youngest daughter Radenka, later married Djurić. It is truly a wonder how they managed to survive! After the Great War, she did, truth be told, receive an invalidity pension (in Ponikve they called it "validity"), but it was so small it could barely have helped, and it soon ceased to be paid out anyway. Were they not living in an extended family cooperative, where members helped each other in the struggle to survive, it is doubtful they would have made it.

In that household there were three families. The first, your great grandmother Stojka's, second, Milinko's brother Milić's, and third, their other brother Vidoje's, from whom stems his son Ranisav "Račo." I'm uncertain whether these two perished before or in the Great War, but after the war, the head of the household became Milić's son Borisav (1885–1959), with his wife Milja, born Tomašević, from the basin below Kadinjača, but not Račo, who had seniority by age and was therefore meant to take that role. Račo was married to Djuka, born in Grašalovići, again from Sokoljani, and did not have male progeny. His eldest daughter Gvozdenija married Dragiša Topalović in Bioska, the middle one, Stanimirka – married Vasilje Tadić in Ponikve, and the youngest, Stojka, died young. In the second family of the household, after Milić's death there remained his son Borisav with his wife Milja, and two sons, Vladan and Milić "Mića," and a daughter, Ljubica, who in time married Miljko Janković in Bioska.

As I mentioned, as was the custom with extended households, as the oldest one, Račo was due to become the elder, and not Borisav. Why it happened as it did and who ordered so (maybe the previous elder?) I do not fully know. It is said that the reason was his excess in drinking. He was, indeed, a far-known drunkard. He coined the funny adage, "Brandy is the grub, bread is the habit." I clearly remember how he would get plastered each time he'd enter the cellar, where he kept his barrels of brandy. He'd be the first to down all of his reserves for the year, after which he'd circle around

Стојка је, дакле, са малолетном децом Драгутином (16) и Никодином (14) и најмлађом ћерком Раденком, касније удатом Ђурић, остала удовица усред рата. Заиста је чудно како су уопште све то могли да преживе! Она је после Првог рата, истина, на погинулог Милинка примала од државе као неку инвалиду (у Пониквама се то звало „валида“), али то је било толико мало да је слабо помагало, а ускоро је и укинуто. Да нису живели у великој задрузи, где су се укућани узајамно помагали у борби за опстанак, тешко да би изгубили живи.

У тој задрузи су биле три породице. Прва, твоје прабабе Стојке, друга Милинковог брата Милића, и трећа још једног њиховог брата, по имену Видоје, а од овог последњег потиче син Ранисав „Раћо“. Не знам тачно да ли су ова два страдали пре Првог светског рата или у њему, али после рата на чело задруге дошао је Милићев син Борисав (1885 – 1959), а жена му је била Миља, рођена Томашевић, из котлине испод Кадињаче, а није дошао „Раћо“, иако је по годинама био старији, па је он требало да постане старешина. Раћо је био ожењен Ђуком, родом из Грашаловића, опет из Сокољана, и није имао мушких потомака. Прва његова ћерка Гвозденија удала се за Драгишу Топаловића у Биоску, друга, Станимирка — за Василија Тадића, ту у Поникве, а најмлађа Стојанка умрла је као девојка. У оној другој породици, која је улазила у састав задруге, после Милићеве смрти остао је син Борисав са женом Миљом и два сина, Владаном и Милићем „Мићом“, и са ћерком Љубицом, удатом касније за Миљка Јанковића у Биоску.

Кажем, по обичајима у задругама, старешина је требало да постане као најстарији Раћо, а постао је Борисав. Зашто је тако учињено и ко је то наредио (ваљда предходни старешина?) ја тачно и до краја не знам. Сматра се да је томе узрок претерана Раћина склоност ка пићу. Био је, заиста, надалеко чувена пијаница. Од њега потиче шаљива изрека, које се држао као свог важног животног правила: „Ракија је ’рана, љеб је навада“. Добро се сећам да се опијао сваки пут када би ушао у свој подрум, где су му стајали бурићи с ракијом. Први је у селу успевао да слисти све своје пиће од дате сезоне, а онда је до нове бербе шљива облетао околу и молио пиће, џабе или за паре, често путовао у Сокољане да купује ракију када је није било у Пониквама. Пио је не из чаше, већ из овеће земљане сеоске чиније — ћасе. Колико пута је нас, децу, Ђука звала да јој помогнемо да га изнесе из подрума; сам није могао да изађе. Каже, „Она моја рђа опет се напила“, итд. У пићу је био свадљив, спреман на кавгу и тучњаву, нарочито у својим момачким данима. На сеоским вашарима није као већина момака ишао да се дружи са девојкама, игра у колу, него је у друштву сличних „испичутура“ седео под шатором и пио, гледајући са ким ће да заподене кавгу и тучу. Кад би се већ побио, на његову су се страну морали сврставати „наши“ (сродници), а на супарничку „њихови“, па ето ти „малог рата“ из кога се излазило са многим модрицама, понекад крвавим главама и тежим ранама, а некад је понеко и главом плаћао. Говорило се да је Раћо, када би некога изазвао на тучу, викао: „Ајде, ајде, да видимо чија мајка црну вуну преде“ (то јест, чија ће мајка остати без сина). Заиста, довољно сурово...

Но, маколико да је алкохолизам могао бити разлог да се Раћо прескочи у првенству, остаје нејасно како је Борисав добио то старешинство, кад је и он

begging for drink, for free or for pay, and often traveled to Sokoljani to buy some when there was none left to be had in Ponikve. He drank not from a glass, but from a larger, earthen bowl. How many times did Djuka call on us kids to help her carry him out of the cellar; he could not walk himself. She'd say, "That no good louse of mine got drunk again," and so on. He was a quarrelsome drunk, ready to argue and fight, especially in his younger days. At village fairs, he did not join the girls or dance the kolo with the rest of the lads, but rather sat around in tents drinking with other drunkards, itching for a squabble. Once he started a fight, we had to step onto his side as "us," and the rival's family became "them," and so you got a "small war," from which you inevitably walked away bruised, even bloodied and wounded, and sometimes the price was life. When he would dare someone to a fight, legend has it that Raćo would exclaim, "Let's see whose mother spins black wool" (meaning, whose mother shall lose her son). Truly, cruel enough...

Still, as key as alcoholism was to Raćo being passed over for leadership, it remains unclear just why Borisav got it, when he drank barely less than Raćo. Perhaps there was no other choice: he was the lesser of two evils, as Dragutin and Nikodin were both still underage at that time, and as a woman, Stojka was not even in consideration.

Both of your great-uncles, Borisav and Raćo, fought the whole time in the old Serbian army in World War I, retreated through Albania, convalesced in France, battled in the breakthrough of the Salonica Front...

I spent a whole summer here in Tara in 1944, during the war, and his son Mića had already been killed by the Chetniks. We lived in the old, sooty, low-ceilinged cabin in "Medjevina" at the foot of the Greben peak – remains of its foundation survive to this day. That would be our oldest cabin that I remember, and it was communal, although the extended household had subdivided a few years prior to WWII, I guess 1935. After the split, the separated relatives built themselves new cabins: Dragutin and Nikodin, who remained in a mini-communal household until, if I'm not mistaken, 1953, built in Medjevina a new cabin with a concrete basement, which in 1953 went to Nikodin; Borisav and his son Vladan built a smaller cabin, somewhat larger than Pavle Jelisavčić's current cabin, close to where Milija's spacious cabin sits today. (Milija sold the small cabin off to someone I knew well, but cannot remember at the moment, but that buyer is probably making use of it to this day. As a note, Ponikve people never said "Tara," but always just, "the Mountain," like for example, "Have you gone to the Mountain recently?" If some of the villagers would say "Tara," it would sound fake, snobbish even.) Your great-uncle Nikodin, who fancied you as a girl quite a bit (as opposed to boys, whom he was known to bully and tease, even in my time) transported his cabin to his home in Ponikve and turned it into a barn, which is still in use. Up here there remained, you will recall, just the white basement walls, and as I write this, I cast my gaze toward them and see them basking in the magnificent sun.

Your grandfather Dragutin did not manage to build a new cabin, much as he would have liked to. Still, he was very happy to hear of our intention to build our own collective cabin in 1973! He even offered his assistance. Perhaps you remember those summer days seventeen years ago (you were three and a half)? At the beginning of construction, Mother and I left you in Ponikve for a few days with Dragutin and your grandma Milja and Radoje, to watch you, while Predrag and Miroslav, who were older, came with us to Tara right away. There was no place to stay until at least the shed

пио једва нешто мање него Раћо. Ваљда није било другог избора: од два зла морало се изабрати мање, јер су Драгутин и Никодин тада били малолетни, а Стојка, као жена, није уопште долазила у обзир.

Оба твоја побочна прадеда, Борисав и Раћо, борили су се цело време у старој српској војсци у Првом светском рату, повлачили преко Албаније, опорављали у Француској, учествовали у пробоју Солунског фронта...

Ја сам са Борисавом провео насамо овде на Тари читаво једно лето ратне године 1944, а син Мића му је предходне године већ био убијен од стране четника. Живели смо у старој, чађавој и ниској колибици, која је била у ливади „Међевини“ испод Гребена — и данас има трагова њеним темељима. То је она наша најстарија колиба коју сам ја запамтио, а била нам је још заједничка, иако се велика задруга разделила још неколико година пре Другог светског рата, ваљда 1935. После деобе, тад већ подељени рођаци подигли су себи нове колибе: Драгутин и Никодин, који су као мини-задруга остали међусобно нераздељени све до, ако се не варам, 1953, направили су, опет у „Међевини“, нову колибу са зиданим подрумом, која је после те крајње деобе, 1953, припала Никодину; Борисав са сином Владаном направио је омању колибу, нешто већу од садашње колибице Павла Јелисавчића, и то на месту близу садашње најновије и простране Милијине колибе. (Милија је ту малу колибицу пре десетак година продао некоме кога сам ја добро познавао, али сад не могу да га се сетим, а тај ју вероватно и данас користи. Иначе, у време мог детињства, а често и сада, Поникварци никад нису говорили „Тара“, већ само „Планина“, као на пример, „Јеси ли скоро био у Планини?“ Кад би ко од сељака говорио „Тара“, звучало је то извештачено, некако лажно отмено). Твој побочни деда Никодин, који те је као девојчицу баш волео (за разлику од дечака, које је још у моје време знао да гадно кињи, задиркује), одвезао је ту своју колибу у Поникве, кући, и од ње саградио шталу, која се и сада користи. Остале су овде, сећаш ли се, само беле зидине подрума, у које понекад погледујем док ово пишем и видим да светле на раскошном летњем сунцу.

Твој деда Драгутин није успео да сам подигне нову колибу, ма колико да је желео. Но, веома се обрадовао нашој намери да колективно подигнемо ову нашу колибу, 1973! У томе нам је мало и помагао. Можда се и сама сећаш тих летњих дана од пре седамнаест година (имала си три и по године)? Мајка и ја смо те тада, у почетку градње, на неколико дана оставили у Пониквама док се не подигне наша садашња шупа, да будеш са Драгутином и баком Миљом, као и са Радојем, да те гледају, док смо Предрага и Мирослава, као старије, одмах повели на Тару. Није било где да се станује док се бар не подигне шупа, а ми смо користили и онај некадашњи шагор, позајмљиван од ујака ти Миодрага. Ти си тада у селу много плакала, излазила често на Громиле и тражила: „Хоћу код мога ћалета!“ После си, нарвно, и ти дошла са мном на Тару, нашим старим Реноом 6. Са тобом у шупи спавала је и наша Лепосава Филиповић „Лепа“, која се старала о исхрани и пазила тебе. У вези са окончањем радова на колиби до данас ми се у свести јасно задржала слика тебе и деде Драгутина како од оне чесме са водом гурате ка колиби једно празно бензинско буре. Деда се са тобом шалио и говорио да ће одсад он

went up, and we used that tent, borrowed from your maternal uncle Miodrag. You cried a lot in the village, walking up to Gromile often and searching, "I want my daddy!" Later, of course, you joined us in Tara, courtesy of our old Renault 6. Our Leposava Filipović "Lepa" stayed in the shed with you, she did the cooking and took care of you. As the construction of the cabin wound up, I still vividly remember you and grandpa Dragutin rolling an empty gas barrel from the fountain to the house. Grandpa joked that he would take the cabin, and you would have to stay in the shed, to which you would reply the opposite, "Grandpa to the shed, I to the cabin." Predrag and Miroslav "assisted" us grownups with the construction and played with other children...

Now let me return to the summer of 1944, when I kept the oxen in Tara with Borisav, staying in that ancient little cabin. I present all the cabins in such great detail because they represent huge chunks of my life. Nikodin's, we built as a joint household right after the War, so I took part as well...

Borisav would occasionally speak about his warfare, although he wasn't too talkative, and was cleaved by grief for his son. He did share a fond wartime memory of French girls, who "had a great liking for Serbian soldiers." He taught me how to count to ten in French. His pronunciation was of course quite shoddy. I do not recall more details. I know we were shocked to learn of two Chetnik slaughters, one committed in private in our Bioska, and the other, publicly held in Rača, with people forced to attend, to strike fear into any thoughts of sympathizing with the communists. After Mića's death, Borisav's family, and ours, too, as close to them, continued to fear Chetnik reprisals, and us men spent nights and nights in the cornfields and other hiding places, avoiding the "black threesomes" catching us and taking us to slaughter...

Now I will say a few words about Milić "Mića," Borisav's son. I mentioned above that he was an officer of the Old Yugoslav Army, I believe rank of lieutenant at the war's outbreak. Many years prior, when he completed elementary school, the question arose as to whether he would continue on to the gymnasium in Užice, and the decision was made that he would. Your grandpa Dragutin supported this wholeheartedly, as well as his later departure for military academy in Belgrade, as he loved Mića very much.

Thus, Mića received the rank of officer and began his service at various infantry garrisons. I recall him in Pljevlje for a while, and that he completed the training for ski units on the Jahorina mountain. From his side, Mića loved us, Dragutin's kids, and would play "boot camp" with us and other children, during his rare leaves home to Ponikve. Once, before the war, he gave me enough books for a small library. Mostly, there were editions of the Serbian Literary Cooperative (from which I surmise he may have been their member). Surprisingly, it included some nice works of belle lettres, a "Hamlet," Moliere's "The School for Wives" and "The School for Husbands," then, "The Lives of Serbian Kings and Archbishops," (which miraculously survives to this day, despite our prolonged homelessness until 1973. And despite my many transfers around Belgrade and around planet Earth), then "Krovinjara," whose author I don't recall, then a novel of Serbian peasant life "Gila," by B. B-vić, the pseudonym of a renowned literary critic, I believe Bogdan Popović, those are the only titles I remember. This last volume was read by your grandfather Dragutin, as well as his friend and former classmate, later an in-law – Jovan Nešković. A true feat for the two of them, conquering such an enormous tome. By the way, the first books I read, except for textbooks, were "The Kremna Prophecies," and Vuk's anthology of poems and tales.

становати у колиби, а ти мораш у шупу, но ти си му узвраћала да ће бити обрнуто, „Деда у шупу, ја у колибу“: Предраг и Мирослав су нама одраслима „помагали“ у радовима око колибе и играли се са децом свог узраста...

Сад да се вратим на лето 1944, кад сам са Борисавом чувао волове на Тари и живео у поменутој прастарој колибици. Све ове колибе овако детаљно приказујем, јер ми оне значе добре делове мог живота. Ону „Никодинову“ градили смо у мини-задрузи, одмах после рата, па сам и ја у томе учествовао...

Борисав ми је тог лета понекад причао о свом ратовању, мада није био причљив, а и жалост за сином га је убијала. Лепа успомена из рата биле су му младе Францускиње, које су „врло волеле српске војнике“. Мене је учио да на француском бројим до десет. Изговор му је, наравно, био доста обогаћен. Другиих се појединости не сећам. Знам да смо обојица били запањени кад смо сазнали за два четничка клања, једно тајно у нашој Биосци, а друго јавно, у Рачи, на које су људи натеравани да дођу и да гледају, како би се тиме евентуални комунистички симпатизери уплашили. После Мићиње погибије, Борисављева а и наша породица као блиска њој, бојала се даље четничке освете, па смо ми мушкарци ноћи и ноћи преставали по кукурузима или другим скривеним местима, како нас „црне тројке“ не би ухватиле на спавању и одвеле на клање...

Рећи ћу сад неколико речи о том Милићу „Мићи“, Борисављевом сину. Већ сам напред казао да је био официр старе југословенске војске, мислим пред рат у чину поручника. Кад је он, далеко пре тога, завршио основну школу у Биосци, поставило се питање да ли да настави гимназију у Ужицу, па је одлучено да иде у гимназију. То је свесрдно подржавао и твој деда Драгутин, а такође и Мићино касније слање у Војну академију у Београду, јер је Мићу веома волео.

Дакле, Мића добије официрски чин и почне да служи по разним гарнизонима у пешадији. Сећам се да је једно време био у Плевљима, као и да је прошао обуку за припаднике скијашких јединица, на планини Јахорини. Са своје стране, Мића је много волео нас, Драгутинову децу, те са нама и другом децом изводио „војну обуку“, кад је бивао у Пониквама, на ретким одсуствима из војске. Једном ми је, још пре последњег рата, поклонико књига за читаву малу библиотеку. Било је ту највише издања Српске књижевне задруге (па предпостављам да је могао бити и њен члан). Изненађујуће је да су ту била и врло префињена дела лепе књижевности, један „Хамлет“, затим Молијерове „Школа за жене“, и „Школа за мушкарце“, онда „Животи краљева и архиепископа српских“ (која се чудом код нас сачувала до данас, упркос нашег трајног бескућништва све до 1973. и упркос мојим многим сељењима и по Београду, и по планети Земљи), потом књига „Кривињара“, чијег се аутора не сећам, онда роман из сеоског живота у Србији „Гила“ од Б. Б-вића, што је био литерарни псеудоним једног познатог књижевног критичара, мислим Богдана Поповића, тих наслова се једино сећам. Ову послдњу књигу читао је и твој деда Драгутин, а и његов пријатељ и друг још из школе, касније и својта по женидби — Јован Нешковић. То је за њих двојицу заиста био подвиг, освојити такву књижуру. Иначе, прве књиге,

сем школских, које сам читао, биле су „Креманско пророчанство“ и Вукове збирке народних песама и приповедака.

Сећам се једног момента кад ми је Мића помогао да спремам лекцију из веронауке, 1939, на почетку другог разреда основне. Прелазак у други разред доживео сам као нешто суштински различито и несравњиво теже од првог разреда, јер се тада у првом све учило дословце напамет, а у другом је требало запамћивати смисао, што ја нисам умео. Престрављен од тог свог неумећа плакао сам на глас од муке, беспомоћан као пред великим ѕидом.

Моја мајка Јовка која се, јадница, једва могла потписати, замоли тад Мићу да ми „покаже“. Он се, заиста, својски трудио око мене, покушавао да ме научи како се учи, охрабривао ме да се не плашим ничега, јер све ће бити у реду; он ће чак ићи да са учитељицом поразговара о мени... Други пут ми је објашњавао кад се све у писању стављају две тачке, итд. Смисао топографских карата објашњавао је мени и другима овде на Тари, у оној прастарој колибици у Међевини, но то је било већ током рата. Тад сам научио шта значе оне линије „изохипсе“, како се њима дочарава рељеф терена: показивао је то цртајући приближни топографски цртеж оближњих брда, Виса и Букове Главице...

Мића је на почетку рата избегао заробљавање и вратио се кући у село. Није се женио, ометен ратом, но имао је девојку у Београду, Ацику, коју смо сви знали по фотографијама (Неко ми је рекао да она и данас живи у Београду). Сећам се тадашње Мићине велике муке да ли да иде у Ужиче на општи позив Немаца свим официрима старе војске да се јаве, „ради евиденције“ тобоже. Њему је то заиста значило „бити или не бити“, јер се због недоласка претило смрћу, а долазак је, скоро сигурно, значио немачки логор. Ни данас не знам да ли је ишао, чини ми се да ипак није, већ је почео да се крије на Тари, где је једно време сам живео у шуми, у земунци коју је за себе ископао испод неког брежуљка (Иначе, и ми остали из села неколико пута смо, пред казним експедицијама Немаца и Бугара, бежали са нешто стоке у Тару, или, у „лакшим случајевима“, у наш шумски забран у „Липовцу“, близу села Панића, у Сокољанима). Сећам се да је Мићин рођак по мајци Радосав Максић долазио као партизан у лето или јесен 1941. (баш је тог дана падала јака киша) у Поникве, Мићиној кући, да га наговара да приђе партизанима. Везан заклетвом краљу, чији је „командант војске у Отаџбини“ био Дража Михаиловић, Мића то није прихватио, већ је после ступио у Дражине четнике и убрзо постао командант „Рачанске бригаде“, са неколико стотина људи. Они су имали и неке мале чарке са Немцима, али не и озбиљније борбе, јер Дражина је директива била да се „сачувају снаге“ за обрачун на крају рата. Ја сам ту Мићину бригаду виђао бар пар пута овде на Тари, на нашим ливадама, но његова главна база биле су Заовине, онај веома забачени крај Таре, у коме је сада вештачко језеро. Мићи је као поверљив курир до самог краја служио твој побочни деда Никодин.

Како је време рата одмицало, а озбиљније борбе са окупатором није било, Мића је, изгледа, почео губити веру у четнички покрет. Само памтим да је против Усташа водио борбу код Вишеграда неколико месеци, а било је, изгледа, и неколико мањих чарки четника са Италијанима код Добруна. У

I remember a moment when Mića helped me prepare a lesson in catechesis, 1939, at the outset of second grade. I experienced the transition to second grade as something essentially different and incomparably more difficult than first grade, for at that time, first grade consisted solely on rote learning, whereas in the second grade one needed to remember the meaning, which I did not know how to do. Petrified from my own inability, I cried out loud in my misery, desperate as if before a great wall.

My mother Jovka who, poor lady, could barely sign her name, pleaded with Mića to help me. He truly put sincere effort into helping me, trying to teach me how to learn, encouraged me not to be afraid of anything for all will be okay; he even said he would go to speak to the teacher about me...Another time he taught me the grammar rules for using a colon, etc. He would teach us the meaning of topographical charts in Tara, in that ancient cabin in Medjevina, but that was already during the war. I learned then what those lines "isohypses" mean, how they can be used to represent the relief of a terrain: he demonstrated that by drawing an approximate topographical drawing of the nearby peaks, Vis and Bukova Glavica...

At the war's outbreak, Mića evaded arrest and returned home to the village. He did not marry, delayed by the war, but he had a girlfriend in Belgrade, Acika, who we all knew through photos (Someone told me she is still alive in Belgrade today). I remember Mića's torment at the time, whether to go to Užice to answer the general call of the Germans to all the officers of the Old Yugoslav Army to present themselves for the supposed purpose of a "headcount." To him this truly meant "to be or not to be," as declining to show up carried a death sentence, whereas showing up almost certainly meant deportation to a German prison camp. To this day I do not know whether he went, I guess that that he did not, but instead started hiding out in Tara, where for a while he lived alone in the forest, in an earth shelter he dug out for himself under a mound (by the way, several times us other from the village had to flee before German or Bulgarian punitive expeditions, escaping with some of our livestock to Tara, or, in "lesser emergencies," to our own grove in "Lipovac," near the Panić village, in Sokoljani). I remember how Mića's maternal cousin, Radosav Maksić, who had enlisted as a Partisan, visited him in Ponikve in the summer or fall of 1941. (it was a heavily rainy day), and tried to persuade him to join the Partisans. Having pledged loyalty by oath to the king, whose "commander of the army in the Fatherland" was Draža Mihailović, Mića rejected it, and later joined Draža's Četniks and soon became Commander of the "Rača Brigade" of several hundred men. They had some skirmishes with the Germans, but no serious clashes, since Draža's directive was to "preserve the forces" for a confrontation at the end of the war. I remember seeing Mića's brigade at least a few times here on Tara, on our pastures, although its base was Zaovine, that out-of-the-way corner of Tara where the reservoir lies today. Mića's trusted messenger until the very end was your great-uncle Nikodin.

As the war progressed, and no significant resistance to the occupier took place, it seems that Mića may have had some doubts about the Četnik movement. I remember only that he fought against the Ustaše near Višegrad for a few months, and there were, it seems, a few skirmishes between Četniks and the Italians near Dobrun. I was present once when Mića confessed to your grandpa Dragutin, in whom he had great trust, that he failed to see how some Četnik commanders allow themselves to be seen in the company of Germans, and that he suspected that "all was not right." He himself did not too bad by the people, but quite the contrary, tried to help the folk as much as

мом присуству Мића се једном жалио твом деди Драгутину, у кога је имао велико поверење, да не схвата како неки четнички команданти могу да се виђају у друштву са Немцима и да сумња да „ту нису чиста посла“. Није чинио никаква насиља над становништвом, већ се, напротив, трудио колико је могао да народу помогне, па је у овом крају постао доста омиљен и цењен. И дан данас Заовљани га се са захвалношћу и дивљењем сећају, у шта сам се уверио лично прошле године из разговора са једним случајним путником из Заовина.

У своју бригаду примао је и неке партизане који су се враћали из Босне, из јединица разбијених у борбама. Поуздано знам да је примио и оног свог рођака Максића, који га је звао у партизане, јер је и тај био добегао (при крају рата, после Мићине смрти, тај се опет вратио у партизане, успео да се оправда и да чак добије статус првоборца; жив је и данас у Ужицу). По четничким правилима ове „комунисте“ требало је обавезно убијати, па је овакво Мићино понашање морало бити оцењено као његова „слабост према комунизму“. То, а можда и још нешто друго, што ја не знам, коштало га је и самог живота. Убио га је, можда не лично, али он је наредио да се убије, неки Радовић, командант четничког „корпуса“, вероватно Мићин предпостављени. За овога сам чуо да је родом однекуд из Црне Горе. Мића је настрадао у врлетном селу Јабланици, на обали реке Лима, којом је у доба старе Србије пролазила граница са Санџаком.

Радовић је то извео уз предходне опсежније припреме. Прво су од Мићине јединствене бригаде направљене две мање, а Мићи је остављено или да командује мањом од њих, или да буде као неки командант здружених бригада, но сада удаљенији од својих верних војника; није ми јасно шта је конкретно било. Но, циљ је свакако био да се од Миће одвоји већина људи који су му били посебно одани, да се он изолује, а тиме и ослаби. Потом је Радовић позвао Мићу у свој штаб, у Јабланицу, али нагласио је да са собом не води велике пратње (биће, тобоже, неко договарање, „саветовање“). Мића је, изгледа, због овог последњег мало посумњао, што је поверио и Драгутину и Никодину. Драгутин му је саветовао да не иде никако, а поготову без јаке и одане пратње. (Овога се, поред мене, добро сећа и Миломир Делић, мој сада једини комшија овде, са којим сам данас о томе разговарао). Мића се дуго колебао како да уради, но најзад је отишао са свега три пратиоца.

Како се касније сазнало, у Јабланици је његова пратња (док је он у једној кући или колиби разговарао са Радовићем) била на препад разоружана, а у истом моменту на Мићу су се бацила два или три Радовићева човека, с намером да се Мића ту и закоље (јер пресуда је, изгледа, већ раније била донета). Он је успео да избегне такву грозну смрт само захваљући својој необичној снази (био је и изразито леп, стасит и веома пријатан у контакту са људима), успевши да се отргне од нападача, излети из куће и почне бежати. Људи који су тамо били причају да је требало да претрчи још само педесетак метара да се склони иза неког брежуљка, или шуме. Али, авај, метак га је с леђа стигао пре, погодивши га у пределу плећке. Пошто од тог хитца није био убијен до краја, дотукли су га снажним ударцем кундака у чело, од чега је остало велико удубљење. Ово сам све на његовом лешу и лично видео,

he could, and was thus quite liked and respected in this land. Even today, the folks in Zaovine remember him with gratefulness and awe, of this I was personally convinced last year when I spoke to a passer-by from Zaovine.

He would accept into his brigade even some Partizans returning from Bosna, from units broken up in battles. I know for sure he took in that cousin of his, Maksić, who had earlier called him to the Partizans, since he too was en route from Bosnia (toward the war's end, after Mića's death, he rejoined to the Partizans, managed to acquit himself and even gain the status of "First Fighter"; he is alive and well in Užice today). According to Četnik dictates, such "communists" were to be immediately eliminated, so Mića's actions must have been deemed as a "weakness toward communism." This must be, along possibly with some other reasons unknown to me, what cost him his own life. He was killed, perhaps not personally, but by order of, a guy named Radović, commander of the Četnik "corpus," possibly Mića's superior. I have heard that he hailed from somewhere in Crna Gora. Mića perished in the craggy village of Jablanica, on the banks of the Lim, at that time, the border with Sandžak.

Radović made thorough preparations for the act. First, they split Mića's brigade into two smaller ones, leaving Mića either to command the lesser one, or to serve as leader of the combined brigades, which distanced him from his loyal soldiers; I'm not sure what truly happened. Still, the goal, it seems, was surely to separate Mića from his men, to isolate him and therefore weaken him. Next, Radović summoned him to his headquarters in Jablanica, emphasizing that he should not bring along a large escort (there would be, supposedly, an "advisory counsel"). It seems this last bit threw Mića into a doubt, which he confessed to Dragutin and Nikodin. Dragutin advised him not to go at all, and certainly not without a strong and loyal guard. (Milomir Delić, my only neighbor here these days, remembers this as well, as we spoke about it today.) Mića racked his brain on what to do for a long time, and in the end left with only three men.

As was later learned, in Jablanica, while Mića sat in a village house meeting with Radović, his guard was ambushed and disarmed, and at the same moment, two or three of Radović's men threw themselves on Mića, aiming to slaughter him then and there (since, as it appears, the judgement had already been made). He managed to escape such a horrific end thanks to his vast strength (he was very handsome, tall and exceedingly pleasant in dealing with people), wrangled away from the attackers, fled the house and ran. Witnesses say he needed to run only fifty more meters to safety behind a mound or to a forest. But alas, a bullet in the back reached him first, hitting his shoulder. Since this shot didn't fully kill him, they finished him off with a blow to the head with the butt of a rifle, which left a deep impression on his forehead. I personally saw all this on his corpse, both wounds, the one from the back and the one in the front, and the blow to the head of the rifle butt, when his body was being washed for burial.

What happened was, his brother Vladan, uncles Dragutin and Nikodin, and a few of our men set out for Jablanica with an ox cart to retrieve the body. Their trip lasted a few days. Mića was laid to rest in the Ponikve cemetery, having lived a mere 31 years! Along the way, as they passed with the body, people would come out to greet them and express their condolences, and the funeral was attended by hundreds.

I clearly remember how a certain Milčo Jovanović from Solotuša, A longtime soldier of Mića who was very close to him, wailed out loudly, like a small child, and without reserve threatened Radović, that "hohštapler" (that was the first time I heard

обе ране, ону отпозади и ону спреда и ударац кундаком у чело, онда када је његово тело било купано пред погреб.

Наиме, брат му Владан, стричеви Драгутин и Никодин, са још неким нашим ишли су воловским запрегама у ту Јабланицу и тело довукли. Требало им је за то неколико дана. Мића је сахрањен на гробљу у Пониквама. Живео је свега 31 годину! Народ је ове који су тело довлачили свугде сачекивао са саучешћем, а на погребу у Биосци било је на стотине људи.

Добро се сећам да је тада на сахрани неки Милчо Јовановић из Солотуше, Мићин војник од првог дана и јако му близак, кукао из свег гласа, као мало дете, и без устезања претио Радовићу, оном „хохштаплеру“ (тад сам први пут чуо ту реч и тек касније сазнао шта заправо значи), да ће га убити и Мићу осветити. Кажем да је претио без устезања, јер међу толиком масом људи на сахрани могло је бити убачено и пар Радовићевих шпијуна. Миломир Делић сматра да је више него сигурно да их је било и сећа се да је погреб прошао тихо и прибрано, да су сви пазили да се Радовић ни чим не изазива. Но, ја главу дајем да је тај Јовановић веома гласно претио да ће се осветити.

Мића је заиста и освећен још пре завршетка рата, али то није урадио тај Јовановић, већ неки Страјин (Делић тврди да је родом из Пилице, одакле је и твоја бака Јовка), за кога сам ја до сада сматрао да је однекуд из Пожеге, или можда од Косјерића. Овај се такође презивао Рогоћ као и ми, али заиста нам није никаква својта.

О Мићиној смрти народ је испевао више песама које су се певале све до краја рата, док није дошла нова партизанска власт, а онда су престале, јер мало је ко смео да ризикује да пева „прочетничке“ песме. Ево и једне, чини ми се жалосне, појединости и доказа српских мржњи и деоба. У центру Биоске, тамо код раније железничке станице, цркве и основне школе, пред

that term and only later did I learn that it was a German word for swindler), that he would kill him and avenge Mića. I say he made his threats without reserve, because among the crowd at the funeral, there must have been a couple of Radović's spies. Milomir Delić believes it to be more than certain that there were some, and he recalls how quiet and collected the funeral was, that all were mindful not to be provoked by Radović. Still, I swear upon my own head that I heard this Jovanović threaten revenge out loud.

Mića was indeed avenged even before the war's end, however not by this Jovanović, but a certain Strajin (Delić believes he was from Pilica, same as your grandmother Jovka), who I thought was from around Požega or Kosjerić. His last name, too, was Rogić, but he was surely of no relation to us.

The folk around here coined several songs to commemorate Mića's death, and continued to sing them until the end of the war, until the new Partisan regime took hold, when they ceased, because few were willing to risk singing "pro-Četnik" ballads. And here is a sad detail, proof of Serbian hatred and divisions. In the Bioska village center, over by the train station, the church and the elementary school, outside the Cooperative Hall, there is a monument-fountain to those who died in the war. I never paid attention to it, I gather it was erected at the same time as the Coop Hall, but three or four days ago, when I was visiting our Radmila, your aunt who lives there, I took a closer look at the list of those who perished in the war, as I waited for the bus from Užice to Kaludjerke Bare. It contains the names of men and women I personally knew. There are two columns, the one – "perished soldiers," and the other – "casualties of Fascist terror," something like that. Neither lists the name Mića Rogić, as if he wasn't killed so cruelly in the war, but as if instead he died a normal death, at his home, as people in peaceful times reposed from time immemorial. He didn't, it seems, earn even the column, "casualty of war."

The folk, however, as I mentioned, sang ballads of his murder, and I recall excerpts from only two:

*Barren Tara, weep and tell
Mića Rogić, that he fell
On the border lie his bones
In Jablanica, full of stones...*

As concerns the second song, one thing surprised me greatly, and it could be of broader consequence as proof of the piracy of wartime laments. Namely, the song speaks of a Mother searching for her son's grave, a son lost to the war, far from home, but specifically by name, "son Mića." The Mother finds him on the tomb and speaks to her dead son, as such:

Задружним домом постоји спомен-чесма погинулим у рату. Ја на њу раније нисам обраћао пажњу, ваљда је подигнута онда када и Задружни дом, но пре три четири дана, кад сам свраћао код наше Радмиле, твоје тетке која ту живи, загледах списак погинулих у рату, до сам чекао да из Ужица стигне аутобус за Калуђерске Баре. На њему има доста имена људи и жена које сам лично познавао. Постоје две колоне, прва – „погинули борци“, и друга – „жртве фашистичког терора“, тако некако. Ни у једној нема имена Миће Рогоћа, као да он није онако мучки убијен у рату, већ да је умро нормалном смрћу, код своје куће, како су људи у мирна времена одвајкада умирали. Није, значи, заслужио ни рубрику „жртва рата“.

У народу, пак, како рекох, о његовој погибији певале су се песме, а ја сам запамтио одломке само из две:

*Пуста Таро, јел' ти жао
Миће Рогоћ што је нао?
Погин'о је на граници,
У врлетној Јабланици...*

Што се тиче друге песме, веома ме је једна ствар изненадила, а она би могла да има и шири значај као доказ крађе ратних мотива. Наиме, та песма говори о Мајци која тражи синовљев гроб, сина погинулог у рату, далеко од куће, али баш и поименично „сина Миће“. Мајка га налази и на гробу разговара са мртвим сином, како следи:

*On the border she found his bones,
 In Jablanica full of stones.
 At his grave she took a knee
 And she spoke this mournful plea:
 "My dear Mića, at whose behest
 Is your youth here laid to rest?"
 The beloved's tomb came open,
 Her son Mića's words were spoken:
 Flee, oh mother, from this doom,
 Do not linger at my tomb,
 For by thy tear am I bound
 More than this earth all around..."*

When one spring day in 1945, already as a student in Užice, I found myself strolling across the former "Wheat Market" (now transformed into "Partisan Square"), from a massive speaker now tethered to a lamppost (the kind used only else in China, during the Cultural Revolution, to disseminate and propagate revolution songs), I heard the same ballad, of unchanged melody and barely altered lyrics, just as it had been until recently sung for Mića!!! How can it be that the Partisans are singing and sharing a "Četnik" song? Must be a huge error and misunderstanding, I fathomed. Later, however, the matter was cleared up, since the ballad was "retouched" a little, after all: Mića's name was replaced with a nameless Partizan from Kozara, and a suitable message was tacked to the ending, meant to assist toward "mass mobilization" in the freedom struggle (*"Go, oh Mother, tell your kind / Join the struggle, freedom find!"*). Everything else stayed the same.

I must say that even now I'm not entirely sure who stole from whom, although I am much more likely to think it was the "Commies," because the ballad of Mića must have come around first (he was murdered sometime in spring, 1943), and in the newly-liberated land, Partisans had at their disposal the state and propaganda apparatus and technology, paid songwriters and arrangers of "wartime melodies," while the folk, I mean this people here of western Serbia, had none of that, except its own oral tradition, and it spontaneously produced this ballad of a man who was with the people and of the people.

The other reason I believe the "Commies" did it is the many examples of them gladly doing so under other circumstances. Let us leave aside that they took countless "Partisan" military cadences, and other tunes from their "communist Mecca," literally unchanged (only translated), or, in better cases, applied their own newly coined verse to Russian melodies, and that they presented all of this, in newly written literary histories, as traditional "folk" songs of rebellion, rebirth and rebuilding, etc. This is indeed not in accord with higher customs in literary production (for, motifs may certainly be borrowed, but it must be pointed out that they are borrowed, and they are usually deeply transformed, but it mustn't be hidden that they are borrowed, nor may they

*Нашла га је на граници,
У врлетној Јабланици.
Нашла га је, на гроб клекла
И овако сину рекла:
„Аој, Мића, радост моја,
Где почива младост твоја!“
Гробак је се отворио,
Мића мајци говорио:
„Иди, мајко, дому својоме,
Не прилази гробу моме,
Тежа ми је суза твоја
Него црна земља моја...“*

Кад сам једног дана у пролеће 1945, стигавши на школовање у Ужице, ишао преко бивше „Житне пијаце“ (сада претворене у „Трг Партизана“), чуо сам ту, са снажног звучника на бандери (тако су се још само у Кини, за време Културне револуције, шириле и пропагирале револуционарне песме), исту песму, непромењену мелодију и скоро исте речи, онако како се она доскора певала о Мићи!!! Како то да Партизани певају и шире „четничку“ песму? То је нека гадна забуна и грешка, помислио сам. Касније се ствар разјаснила, јер песма је ипак била мало ретуширана: Мићино име замењено безименим партизаном са Козаре, на крају додата порука која треба да служи за „мобилизацију маса“ у борби за слободу („Иди, Мајко, кажи роду, Да се бори за слободу.“). Све друго остало је исто.

Морам рећи да ни сада не знам сасвим сигурно ко је кога покрао, но знатно више сам склон да мислим да су то урадиле „комуњаре“, јер песма о Мићи морала је прва настати (погинуо је негде с пролећа 1943), а партизани су у ослобођеној земљи располагали потребним државним и пропагандним апаратом и техником, плаћеним писцима и адапторима „ратних мотива“, док народ, милсим овај у западним крајевима Србије, није тада имао ништа на располагању, сем свог усменог стваралаштва, па је спонтано и створио ту песму о човеку који је био уз народ и потицао из самог народа.

Други разлог због кога мислим да су „комуњаре“ то урадиле јесте да има више примера да су они, у другим случајевима, то радо чинили. Оставимо пострани то што су из своје московске „Меке комунизма“ узимали безброј „партизанских“ корачница и других песама, буквално неизмењене (само преведене), или, у бољем случају, на руске мелодије примењивали своје новосковане стихове, и што су све то, у новосазданим историјама књижевности представљали као „изворне“ песме Бунта, Обновне и Изградње, итд. Ово, заиста, није у складу са бољим обичајима у књижевној продукцији (јер мотиви се могу позајмљивати, али се мора истаћи да су позајмљени, а тада се они обично и коренито прерађују, али се не сме крити да су позајмљени, нити се такви могу лажно издавати као изворни), али може да се донекле објасни једним општим духом који је владао међу „комуњарама“ од самог почетка — наиме, они и њихови „свети оци“ тврдили су да „пролетери

...ко да је желео. Но, веома се обрадовао нашој намери да колективно подигнемо
...да се и сама сећаш тих летњих дана од пре седамнаест година (имала си три
...е, на неколико дана оставили у Пониквама док се не подигне наша садашња
...м, као и са Радојем, да те гледају, док смо Предрага и Мирослава, као стари
...се станује док се бар не подигне шупа, а ми смо користили и онај некадашњи
...одрага. Ти си тада у селу много плакала, излазила
...о на Громиле и тражила: „Хоћу код мога ћалета!“

...и ја“
...а трагов“
...њеним темељима.
То је она наша најстарија
колиба коју сам ја запамтио,
иако се велика за друга
разделила још неколико
година пре Другог светског
рата, велећу
дебе, тад велећу
Борисав са
сином Владаном
направио је оману
колибу, нешто већу од
садашње колибице Павла
Јелисавчића, и то на месту близу
садашње најновије и простране
Милијине колибе. Иначе, у
време мог детињства, а
често и сада,
Поникварци никад
нису говорили
већ само
„Планин

pose as original), but can be partly explained with a general sprit of the “Commies” from the outset – namely, they and their “holy fathers” insisted that “proletarians have no homeland” (until the SSSR –“the first socialist state” was built), or that their true homeland, was that “first socialist state,” while the socialist world could expand throughout the “liberation” new and new lands and their inclusion in the “socialist para-state.” Therefore, according to their logic, if they took something from their “Mecca,” it wasn’t really theft, since they were taking of their own and “for the general good.” I say, this practice can partially be explained, but not excused.

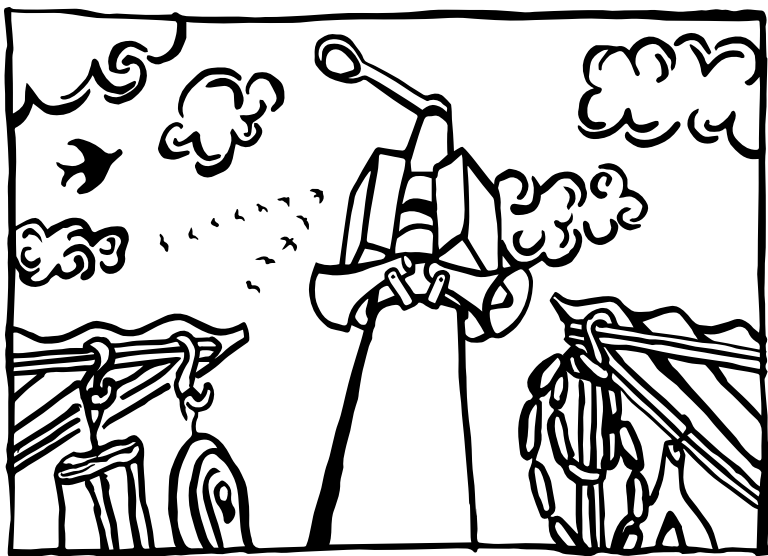
There are far more blatant cases of theft, no less than from the arsenal of the “old society,” and that is very hypocritical, truly unjust, for the Commies insisted that nothing from that old society was any good and that they are waging a frontal assault against it, changing everything from the very foundations. While at the same time, stealing melodies...

Here is the example. While reading Krleža’s “The Banners” some twenty years ago, I found out that, in writing about a Serbian prince, I think it was Mihailo Obrenović, it could easily be verified, mentioned that the following song was sung about this prince:

*From atop the Ovčar and the Kablar, the shepherdess speaks:
Oh, Serbian prince, bright face, when shall you visit Užice?
When shall you come to Užice, and bring your units?
Oh, Serbian prince, bring us in to the Serbian orders.*

It is doubtful Krleža could have made this up “post-factum,” as, for one, Mihailo, if he is the subject, was indeed beloved among the people, making a song like this entirely plausible, and for another, Krleža, himself a big Commie particularly after the war, had no reason to fabricate this, for he would have only disgraced his Partisan comrades. The embarrassment here is big and the plagiarism mathematically clear. You yourself know how the “Partisan version” of this song goes, for we all have sung it since the end of the war countless times, young and old, pioneer newbies, and ancient First Fighters, civilians and soldiers, all, all... Often with such zealous bleating, which now irresistibly reminds me of the bleating of those sheep in Orwell’s “Animal Farm” (which you, remember, gave me as a present in Washington)!

Let me just add my point, by way of ending this digression about Mića. Regarding his murder and the murder of his murderer Radović, much later the poet Ljubomir Simović, who is from Volujac, like Milja, Mića’s mother, wrote a poem in his collection, “Istočnice,” very controversial in its time, in which he steps up against “fratricide” among Serbs. The poem carries a longer title, something like this: “When they carried Kondor’s head on a staff through the villages of Western Serbia.” He writes, roughly, that Kondor, some sort of code name for Radović, or his actual proper name, “killed his brother” (that is, Mića Rogić), but that the brother of the dead, that is Strajin Rogić, “killed the brother-killer Kondor,” therefore becoming a brother killer himself, and thus it loops around forever, until the Serbs extinguish their own selves, something like this, since I don’t remember the poem to great detail, one should read it again. Obviously, intrigued by the same surname, Simović believes Strain and Mića to be brothers, although, perhaps there is no error, if we take them, that is, all Serbs, to be brothers, or, as christians, “god’s children...”

немају домовине“ (док није саздана „прва земља социјализма“ СССР), или да је њихова права домовина та „прва земља социјализма“, док би се свет социјализма имао ширити „ослобађањем“ нових и нових земаља и њиховим укључивањем у „парадржаву социјализма“. Па, дакле, по тој њиховој логици, ако су нешто узимали од своје „Меке“, то није била крађа, јер су узимали од својих и „ради опште ствари“. Кажем, дакле, таква пракса може се делимично објаснити том њиховом логиком, али заиста не и оправдати.

Постоје случајеви далеко еклатантнијих крађа, и то из арсенала „старог друштва“, а то је веома лицемерно, заиста непоштено, јер комуњаре су тврдили да ништа у том старом друштву није добро и да се они против свега тога фронтално боре, све из темеља мењају. А овамо, краду мотиве...

Ево тог примера. Читајући пре двадесетак година Крлежине „Заставе“ откријем да је он, пишући о једном од српских кнежева, мислим да ће бити Михаило Обреновић, што је лако проверити, навео да се о том Кнезу у народу певала ова песма:

*Са Овчара и Каблара чобаница проговара:
Кнеже српски, бела лица, кад ћеш доћи до Ужица,
Кад ћеш доћи у Ужице и довести јединице?
Кнеже српски, прими наске у редове србијанске.*

Тешко је веровати да би Крлежа ово могао измислити „пост фактум“, јер, прво, Михаило, ако се о њему ради, био је заиста врло цењен у народу, па је оваква песма о њему сасвим вероватна, а друго, Крлежа, и сам велика комуњара нарочито после рата, није имао никаква разлога да ово намерно

исфабрикује, јер би тиме обавезно осрамотио своје партијске пријатеље. Бламажа је овде велика а фалсификат математички јасан. И сама знаш како та песма гласи у „партизанској“ верзији, јер смо је од рата наовамо безброј пута певали сви, и младо и старо, и пионирски полетарци, и одравели првоборачки старци, цивили и војници, сви, сви... Често са правим занесењачким блејањем, које ме сада неодољиво подсећа на блејање оних Орвелових оваца из „Животињске фарме“ (коју си ми ти, сећаш ли се, поклонила у Вашингтону)!

Још само да додам поенту, па је ова дигресија о Мићи готова. Поводом његовог убиства и поводом убиства његовог убице Радовића много касније песник Љубомир Симовић, који је родом из Волујца, одакле је и Миља, Мићина мајка, испевао је једну песму у својој своједобно веома нападнутој збирчици „Источнице“, а у тој песми устаје против „братоубиства“ међу Србима. Она носи мало дужи наслов, отприлике овакав: „Кад су Кондорову главу набодену на колац носили по селима Западне Србије“. Пише, отприлике, да Кондор, а тако он зове Радовића ваљда по неком надимку, или му је то било лично име, „уби брата“ (тј. Мићу Рогића), али да брат убијеног, тј. Страјин Рогић, „уби братоубицу Кондора“, и сам поставши братоубица, па томе никад краја, док се Срби узајамно не истребе, тако некако, јер песме се баш не сећам у појединостима, требало би је поново прочитати. Очигледно, заведен истим презименом, Симовић сматра да су Страјин и Мића рођена браћа, мада, можда и нема грешке, ако обојицу њих, односно сву тројицу, као Србе, сматра браћом, или као хришћане „божјом децом“...

А сада да се вратимо на наше нешто старије побочне претке и на начин њиховог живота, прво што се Таре тиче. Раћо, кога је био глас да мрзи Тару, није после деобе велике задруге овде подизао никакву колибу, а убрзо, пошто му се друга ћерка удала за Василија Тадића, овоме последњем је као мираз уз ћерку поклонило све своје ливаде и шуме на Тари. Касније је Василије на ливади преко пута од наше колибе подигао своју (односно, он је већ покојни) садашњу колибу, коју још увек користи Станимирка и њени синови...

Ево једне анегдоте о Раћи, везане за његов однос према Тари. Док су били у великој задрузи, значи пре последњег рата, он је за време косидбе морао да излази са другима на Тару. Раћо, иначе, није у пољу био лош радник. Но, причају да је једне године на косидби на Тари, пошто му је ова била већ досадила, стално измицао у кошњи испред других и пожуривао да се посао што пре заврши и да се бежи из Планине. Но задружне ливаде су биле велике, кажу да им је тада и сено било једном покисло, па се све морало растурати и дуго сушити, пред садевање у велике стогове „сијена“. Усто, одлучено је било (Борисав као старешина) да се одсече доста дрва у шуми за огрев или да се потера на колима и воловима нека грађа у Поникве; тек сви ти послови су се доста отегли, као заинат Раћи, који је једва чекао да крене кући преко Поља. Коначно су са неколико јако натоварених запрега кренули рано зором једног дана, али није било оваквих „добрих“ путева као данас, није било никаквих прокопаваних путева, већ се ишло по дивљим путевима, преко урвина и камењара, знаш већ такве путеве и сама, има их, хвала Богу, још доста и данас у нашим селима (истина, полако и они одлазе у прошлост,

Now let us return to the lives of our older side ancestors, with a view to Tara mountain. Račo, who, legend has it, wasn't fond of Tara, did not build a cabin after the co-op split, and soon after, when his second daughter, Stanimirka, married Vasilije Tadić, to this in-law he granted as a dowry all of his fields and forrest in Tara. In time, Vasilije (now deceased) built his own cabin on the field across from ours, still used by Stanimirka and her sons...

Here is an anecdote about Rača, related to his dislike for Tara. While they were living communally, prior to the last war, he had to join the others in Tara for scything season each year. Račo, by the way, wasn't a bad worker. Still, they say that one year during scything in Tara, he got very bored and kept rushing ahead of the others, nudging them to finish the job as quickly as possible, so they could leave the Mountain and head back home. But, the cooperative fields were large, and they say that the hay had gotten rained on that year, so they had to toss and turn it and let it dry it again for a long time before building haystacks. Add to that, it was decided (by Borisav as the elder) that they should cut down a lot of trees in the forest for heating and lumber and haul them back to Ponikve; In any case, the work took longer, as if to spite Rača, who was eager to head home across Polje. Finally, they set out for Ponikve early one morning, with several ladden ox carts, but there weren't such "good" roads then as there are today, in fact there weren't any built roads, so they travelled along wild paths, across crags and ravines, you know yourself what they look like, as they still exist today in our hamlets (although to tell the truth, they are slowly being cast to the past, replaced with true, asphalt roads; they have even reached our homes in Ponikve, one passes through the hamlet, below the cemetery toward the Djurići, making our cemetery easily accessible by car). The journey thus took longer, the caravan arriving at Potoci by sunset; This is already Bioska territory, not too far from our homes. Besides Rača and Borisav, the group included Dragutin, his old friend Jovo Nešković, Nikodin, and other, younger guys. Jovo, known for his antics, and knowing of Rača's itch to flee the Mountain, thought he would play a joke on him and mentioned this to Borisav the elder, Dragutin and Nikodin. Suddenly, Borisav commanded that the oxen stop, that their yokes be removed "since they are tired" and that the group set camp there for the night (sleep under the wagons), and early the next morning continue on their way. He said, "You, Jovo, run and bring hay for the oxen, you, Dragutin, take the oxen to the creek to drink, you, Račo, gather wood and start a fire, and you, Nikodin, fix dinner, and then make our beds under the wagons, where we shall sleep!" Each of them took their task seriously, secretly eyeing Rača's reaction. He looked dazed, speechless for a while, but then thundered at Borisav:

"Damn you, Borisav, are you crazy? Why should we sleep here, outside, so close to our own homes? We could be home in half an hour, why stop now?"

But Bora didn't let up. "The oxen are tired, we cannot mistreat them." Račo then realized he couldn't win, "cut his losses," as they say, and started collecting firewood. The others watched him work. Jovo was the first to blow their cover, and start roaring with laughter, and the others followed suit (a true Homeric scene, when "the gods of Olympus roared with laughter"), and Račo heard them, and was dazed, until he realized the joke was on him and that they had no intention of camping there. The prank was so successful, Račo so upset, that the story of it spread around our entire region, and was retold for decades thereafter, especially here in Tara, during scything season. That it reached this tale of mine, long outliving its actors, speaks to its appeal.

а на њихово место стижу прави, чак асфалтирани путеви; стигли су чак и до изнад наших кућа у Пониквама, један пролази кроз село и испод самог гробља иде за Ђуриће, па се наше гробље може лако и колима обићи). Тако се то путовање отегло, те караван кола пред само вече стиже у Потоке; то је већ Биоска, не много далеко од наших кућа. Поред Раће и Борисава били су ту Драгутин, његов стари другар Јово Нешковић, Никодин и још неки млађи. Овај Јово, иначе познат као весељак, знајући за Раћину велику жељу да што пре побегне из Планине, науми да се нашали на његов рачун и о томе неопозице исприча Борисаву као старешини, Драгутину и Никодину. Одједном Борисав викне да се уставе волови, да се испрегну из јарма „јер су уморни“ и да се овде „коначи“ (преноћи, спава под колима), па ће се сутра рано наставити пут. Каже, „ти, Јово, трчи да купиш и донесеш сијено за волове, ти, Драгутине, ћерај волове на поток да се напоје, ти, Раћо, купи дрва и наложи ватру, а ти, Никодине, припреми нешто за вечеру а после намести испод кола на чему ћемо спавати!“ Ови сви то прихвате озбиљно, сваки пође за својим послом, а испод ока гледају како ће Раћо реаговати. Овај, пак, остане неко време згранут, без речи, а онда оспе на Борисава:

„Бог те јеб’о, Боро, јеси ти луд!? Ђе овде да коначимо, напољу а испред куће! Можемо стићи за пола сата, што овде да се заустављамо?“

Но Бора се није дао. „Волови су уморни, не смемо их сатрти“. Тад Раћо види да нема куд, „савије шипке“, како се каже, и пође да скупља дрва. Осали га писте да то почне да ради; Јово први не издржи, већ се стане грохотом смејати, сви остали за њим (права хомерска сцена, кад се „грохотом смејати сташе олимписки божи“), а Раћо то чује, па се опет забезекне док не схвати да су га намагарчили и да не намеравају да ту коначе. Шала је била толико ефектна, Раћо се толико љутио, да је прича о томе после прешла кроз читав крај и деценијама се препричавала, нарочито овде на косидби у Тари. Чињеница да је доспела и у овај мој спис, дуго надживевши све своје актере, говори о њејој привлачности.

И ово хоћу да приметим, да о Раћи, онаквом пијанцу, кавгаџији и весељаку какав је био, има више сачуваних успомена и података него о неком његовом вршњаку, ма колико да је тај други могао бити узоран човек, самопрегоран, вредан и богобојажљив. То је, изгледа, редовна одлика усмене народне књижевности и она се веома добро запажа у народном предању о Марку Краљевићу (по историји — турском вазалу, који је и погинуо борећи се на турској страни, пијаници, весељаку, прељубнику и кавгаџији, а по народном предању — највећем српском јунаку, заштитнику сиротих и прогањаних), који је, иако историјски скоро безначајна личност, безмерно увеличан и претворен у легенду, изгледа баш зато што је био пијаница и весељак. Фолклор воли такве типове.

Још пар речи о Раћиној старијој ћерки Гвозденији, сада почившој. Она се, већ сам, мислим, напоменуо, удала за Драгишу Топаловића, такође из Биоске, али подаље од Поникава, но ближе оних других Рогића биоштанских из којих је Ружа Рогић, твоја најстарија стрина. И овај Драгиша био је близак са твојим дедом Драгутином, не само због те својте, већ и иначе. Драгиша је у последњем рату доспео у немачко заробљеништво, а из логора су га на

I'd also like to note that the memory of Raćo, drunken, spiteful and mischeivous as he was, endures far more than that of some other, model peasant, hard working and god fearing. A common trait, it appears, in oral folk literature, easily noticed in the tales of Prince Marko (historically – a Turkish landlord, who met his end fighting on the Turkish side, a drunkard, prankster, adulterer and provoker, but in folk tradition – the greatest Serbian hero, protector of the poor and the persecuted), who was, if historically insignificant, magnified and made into legend, possibly precisely because he was a drunkard and a fool. Folklore favors such types.

And a few words about Gvozdjenija, Raća's older daughter, now reposed. As I mentioned earlier, she had married Dragiša Topalović, also from Bioska, but farther out from Ponikve, closer to those other Bioska Rogićes, from whence is Ruža Rogić, your oldest aunt. This Dragiša was close to your grandfather Dragutin, not only as kin, but otherwise, too. During the last war, Dragiša ended up in German prison camp, from which he was liberated at the war's end by the Americans. He chose not to return to Yugoslavia, but set out for the USA where he was first in farming, then some other lines of work, but ultimately managed to open a restaurant or tavern in Chicago, perhaps several such places, and to make a sizeable fortune. Gvozdjenija joined him from Yugoslavia later, and they worked and advanced together, while their children stayed back in Bioska, a son, Dragoljub, director of the Coop store in Bioska, and a daughter whose name I cannot recall, but I believe she is married somewhere in Solotuša. A few years ago, when Gvozdjenija sadly passed away in America and Dragiša was left behind, perhaps he felt a longing for the old country, which he had not once visited, and three-four years ago he sold all of his belongings and returned to Bioska. He is almost done building a big, beautiful house in Bioska, not far from our Radmila's home; I saw it the other day, when I was passing by it with Radoje, on our way to Radmila's. Radmila says that Dragiša regrets having returned (his relations with his son seem not perfect); I expected as much, from the moment I heard of his return, back in Washington. Do you recall the Australian joke I told on that occasion? It concerns two patients in a hospital, one recently arrived at the hospital, and the other, deep into his stay, who, unsatisfied with the state of the hospital, asks the other:

"Have you come here to die?"

(Which the other fellow understands as "today".)

The first patient:

"No, I came here yesterday."

It seemed to me, therefore, that Dragiša returned to Bioska primarily in order to die, although Momčilo and Radmila insist he is in very good physical shape.

I will add that afer the war Dragiša Topalović wrote letters from the diaspora to your grandfather Dragutin which were quite critical of communism, insisting that it will ruin our country, which I was upset about, and even considered to report Dragiša to someone (a silly idea, I confess, since no one could do anything to hurt Dragiša from back here, not to mention that he was right, that his predictions came to pass, which is quite clear today). I admit I was a blinded "Titoist," which could be understandable, given that many others were the same, some by choice, others by force, as well as that I was "young and naive," but it is less permissible that I partly remained so all the way to 1975, at the time I wrote those "Užice Gymnasium Days," which you shall find after this text as an attachment. My own language was deeply corrupted with communist bureaucratic speak, which I consider another miserable aspect of that time!

крају рата ослободили Американци. После он није више хтео да се враћа у Југославију, већ је отишао у САД и тамо се прво бавио пољопривредом, после неким другим пословима, и на крају успео да у Чикагу отвори један ресторан или кафану, можда и више таквих објеката, да стекне приличан иметак. Гвозденија му се из Југославије касније придружила, па су заједно радили и добро напредовали, док су им у Биосци остали син Драгољуб, сада шеф задружне продавнице у Биосци, и ћерка, којој се имена не сећам, но мислим да је удата негде у Солотушу. Кад пре неколико година Гвозденија у Америци умре, Драгиша остане да живи сам, па га онда ваљда спопадне нека чежња за старим крајем, који не бејаше ни једном посетио, те пре једно три или четири године све тамо распрода и врати се у Биоску. Сад је скоро довршио велику и лепу кућу у Биосци, недалеко од куће наше Радмиле; ја сам је видео пре неки дан, кад сам туда са Радојем пролазио, идући Радмили. И каже сада Радмила да се Драгиша већ каје што се уопште враћао (нешто се ни са сином баш не слаже); а ја сам то очекивао од момента кад сам за његов повратак дознао, још у Вашингтону. Сећаш ли се да сам поводом тога причао онај аустралијски виц о разговору у некој болници између два болесника, од којих први управо бива примљен у ту болницу, а други је ту већ дуже време на лечењу и није задовољан стањем у болници, па пита оног првог:

"Have you come here to die (што овај чује и разуме као 'today')?"

Први одговара:

"No, I came here yesterday."

Мени се, дакле, чинило да је Драгиша стигао у Биоску само да ту умре, мада и Момчило и Радмила тврде да се он физички још добро држи.

Додаћу да је после рата Драгиша Топаловић из емиграције писао твом деди Драгутину писма веома критична према комунизму, тврдећи да ће он упропастити нашу земљу, на шта сам се ја тада искрено љутио, чак помишљао да Драгишу некоме тужим (што је, признајем, било будаласто, већ и због тога што Драгиши одавде нико ништа не би могао да науди, а поготову што је човек имао право, што су се његова предвиђања испунила, а то се добро види данас). Признајем да сам тада био заслепљени „титоиста“, што би се још могло и разумети, јер тада су и многи други то били, неко милом а неко силом, и што сам био „млад и неупућен“, али тешко се може разумети што сам такав остао делимично све до 1975, у време писања ових мојих „Ужичких гимназијских дана“, које ћеш наћи после овог мог списка као прилог. Мој сопствени језик био је силно загађен комунистичким бирократизмом и фразирањем, што сматрам још једном недаћом коју нам је то доба донело!

Кажем горе да сам остао такав „делимично“, јер сам у знатној мери посумњао у основне комунистичке догме још у Москви (1963 – 1967), а нарочито после студентских демонстрација у Београду 1968, и после прогона и забране часописа „Праксис“ (чији је један од уредника био и Светозар Стојановић), на који сам сво време док је са прекидима могао да излази (од 1965. до 1973) био претплаћен. А то је била мал’ те не „антидржавна“ литература. Сад више немам баш никаквих илузија.

I say above that I remained so “partly,” since I cast my doubts on core communist dogma as back as Moscow (1963 – 1967), and even more so after the student demonstrations in Belgrade in 1968, and in the wake of the persecution and ban on the periodical *Praxis* (one of the editors of which was Svetozar Stojanović), to which I was subscribed the whole of its stop-and-go publication (1965 – 1973). It was considered practically “anti-state” literature. I no longer have any illusions at all.

I won’t say that the lives of your village ancestors resembled an unbroken chain of sorrow and suffering, but I do say that it was, in large part, hard and ruthless, that it has in large measure remained that way until today, which you had occasions to see for yourself. A cruel and unceasing struggle to survive, to maintain a barebone life, with rare moments of peace, joy and happiness! Hard labor in the fields, meadows and forests, logging with an ox cart. Man’s only help were draft animals; Machinery wasn’t even a possibility until very, very late, after the war. Likewise, electricity arrived in Ponikve very late.

I have experienced all of these travails to a lesser degree, since I only lived in the village until I was 15, after which I spent summers there another ten or so years. Slave-like toil to complete exhaustion, when you often feel so tired that you might extinguish your soul. Shortages all around, poor nutrition, ragged clothes, torn shoes, sooty and unclean rooms to live in (our last communal home in the village, which grandma Milja inherited, was I think the first brick and mortar house in the area, although, to be exact, it is not exactly brick and mortar, since it is built not of fired

Нећу рећи да је живот твојих предака на селу био само један непрекинути ланац патње и страдања, но тврдим да је већим делом, претежно, био тежак и суров, да је умногосте такав остао и до данас, о чему си се ти унеколико и сама могла уверити. Сурова и непрекидна борба да се преживи, одржи голи живот, са врло ретким моментима мира, радости и среће! Тежак рад на њиви, у ливади или шуми, рабадијање воловском запрегом. Једини помоћници човеку биле су запрежне животиње; о неким машинама није, све до врло врло касно, после рата, могло бити ни речи. Струја је у Поникве дошла такође веома касно.

Ја сам мањим делом осетио све те муке, јер сам само до своје навршене петнаесте стално живео у селу, а потом још десетак година тамо проводио свако лето. Робовски рад до потпуног физичког исцрпљивања, кад често помислиш да ћеш од преморености душу на нос испустити. Оскудица у свему, слаба исхрана, дроњава одећа, поцепана обућа, чађаве и недовољно чисте собе (собичци) за становање (она наша последња заједничка кућа на селу, коју је сада наследила бака Миља, била је ваљда прва задана кућа у том крају, мада, стриктно говорећи, није ни она баш задана, јер није грађена од печене цигле, већ од непечених земљаних блокова, тзв. „ћерпича“, односно од земаљског набоја, што се сада добро види по њеној трошности; иначе, ми смо на њу, кад је била довршена, а ја не памтим ту изградњу, већ само усељење у њу после велике деобе, били веома поносни као на најбољу кућу у селу). Живело се, не само овде у Тари, него и доле у селу, у брвнарама, склопљеним од секиром тесаних брвана! Стара заједничка кућа велике задруге (која је после припала Раћи), имала је само две просторије (и подрум испод њих); у једној је, оној без таванице, наткривеној само шупљикавим кровом од дрвених подлачака, било уз преградни зид од камена – велико отворено огњиште, без икаквог димњака; са њега се дим ширио не само ка крову кроз који је и излазило напоље, већ је лутао свуда по тој просторији и терао нас на кашаљ, штисао за очи; друга просторија, звана „соба“, била је поприлично изолована од тог дима, имала улазна врата кроз поменути преградни зид, као и таваницу, а на јужном дрвеном зиду – два омања прозорчића, обитавалиште, значи у зиму и једино склониште, читаве те задруге, која је понекад бројала и више од двадесет душа! У њој је била задана (заправо од земаљског набоја) пећ, која се користила како за грејање те просторије, тако и за мање кување хране (веће кување обављало се у бакрачима, изнад поменутог отвореног огњишта). Спавало се, углавном, на поду, на слами, у реду једно поред другог, онако како сам виђао да за време рата нека војска спава, кад бива принуђена да заноћи у далеком селу и за себе заузме неку овећу кућу.

Људи су стално страховали од неке непогоде, или суше или кише, зимске међаве која те зароби у кући и не да ти ни да одеш до забрана у „Липовцу“ по дрва (јер Поникве постају непроходне и опасне, тако магловите и хладне да се понеко изгубљен на њима и сасвим смрзавао! Умирао!). Страховало се да ли ће се сваке зиме стока и људи моћи да прехране до краја. Ту, Дете моје, није било много идиличног. Чак и оне велике предности села, каква је чиста природа, вода и ваздух, исконска лепота тих крајева, нису се у потпуности

brick, but of unfired earthen blocks, so called “čerpiči,” made of packed soil, evident in its wear and tear; still, we were very proud of it, when it was built, although I don’t recall the construction, but only the moving in in the wake of the big separation, as the best house in the village). One typically lived, and not just here in Tara, but down in the village as well, in huts, assembled from axe-hewn logs! The old communal home of the co-op (which fell to Raća) had only two rooms (and a basement); in the room without a ceiling, covered with a porous roof of wooden shingles, against a brick partition wall there stood an open fireplace, with no chimney at all; the smoke would spread, not only rising toward the roof, which is how it left the house, but also meandered around the room, making us cough and biting our eyes; the other chamber, called “the room,” was rather protected from the smoke, and had a door in the afore mentioned partition wall, as well as a ceiling, and on the south wooden wall – two tiny windows, the living space, and in the winter the only shelter, of the entire cooperative, which sometimes numbered more than twenty souls! Inside, there was a brick-laid furnace, (actually, they were unfired earthen blocks), used for heating as well as for lesser cooking jobs (larger cooking jobs were done in cauldrons, over the mentioned fireplace). We slept mostly on straw, lined up on the floor, the way I’ve seen the military sleep during the war, when having to spend the night in transit, they take over a sizeable home.

People constantly feared misfortune, be it drought or flooding, or a winter snow storm which could imprison you at home, unable to venture even to the grove to fetch firewood (Ponikve can become impassable and dangerous, so foggy and cold that a person who got lost there could freeze! Die!) One feared whether the food supplies for the livestock and the people would last through the winter. This, my Child, wasn’t idyllic in the least. Even those huge advantages of country life, such as clean nature, water and air, the ancient beauty of the landscape, could not be fully enjoyed, that is, they were often reduced to zero. For, if man lived in an unclean, sooty hut, unless he was outside, he had little benefit from the perfectly fresh air of Ponikve and Tara. I’m thinking now, that my eye problems, which follow me from boyhood, might be in direct correlation with the smoke I lived with, in the communal village home, as well as the two cabins in Tara. This is not unlikely.

From a socio-political perspective, as we say today, no one has yet seriously lent support to the Serbian peasant, not the various pre-war political parties, who only deluded him with empty promises, not the old regime (perhaps old Serbia put in some effort, but it was too little), especially not this last communist regime. And it would not have taken a lot of “investment” to grant him a bit more knowledge, to ease his life considerably. He remained despised, torn off from his own government, referring to this latest one in particular, most duplicitous, promising him “milk and honey” just until it reached power, only to “turn the tables” completely, as the song goes, and start to abuse and oppress him so much that it brought him to the brink of biological extinction!

I will merely list for you a few fatal agricultural “initiatives” taken during the reign of the Titoist regime: mandatory purchasing; various kinds of unpaid peasant toil on (often useless) public works (let’s say, as the most modest one, the Co-op Hall in Bioska, so much material and labor was squandered away into it, and it now gapes empty and unused and is rapidly being demolished); military drafts for supposed “exercises,” but truly again unpaid labor, forced collectivization, to prove to Stalin that

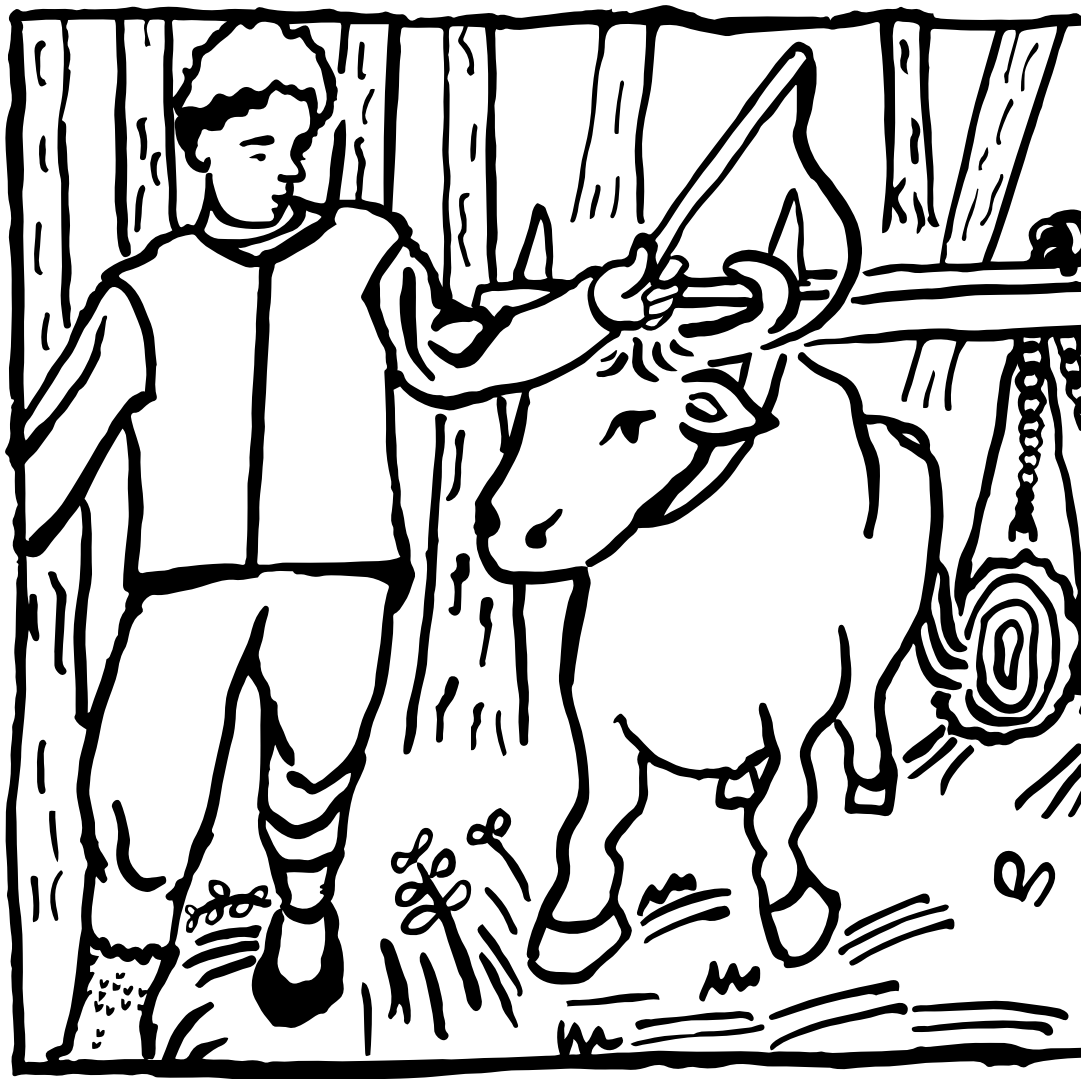
користиле и уживале до краја, то јест, често су се сводиле на нулу. Јер, ако је човек живео у нечистој, димљивој учерици, мало му је користио, сем док је на отвореном простору, онај савршено чист ваздух Поникава и Таре. Ја се сада, ево, домишљам, да моје тешкоће са очима, које ме прате од самог дечаштва, можда имају директне везе са димом у коме сам често живео још у тој кући, у великој задрузи, као и са сличним околностима у две колибе на Тари. То није искључено.

Гледано пак друштвено–политички, како сада кажемо, сељаку у Србији нико није до сада покушао да озбиљно помогне, ни разне предратне политичке партије, које су га само замајавале празним обећањима, ни стара држава (можда је нешто покушавала она стара Србија, али и то мало), поготову не овај последњи комунистички режим. А мало је требало „инвестирати“ у то да му се да нешто више знања, па би он знатно лакше живео. Остао је презрен и одгурнут од свих режима, рачунајући ту нарочито овај последњи, који је према њему најлицемерније поступао, обећавао му „мед и млеко“ само док се његовом помоћи није домогао власти, а одмах потом, како народна песма каже, „окренуо ћурак наопако“, почео толико да га израбљује и прогони да га је довео на саму ивицу биолошке пропасти!

Само ћу ти набројати неколико погубних „акција“ према селу које су предузимане током владавине титоистичког режима: обавезни откуп; разне врсте бесплатног кулучења сељака на градњи (не)потребних објеката (рецимо, још као најскромнијег, Задружног дома у Биосци, у који је слупано толико материјала и рада а он сада зврји празан и непотребан и убрзано се руши); мобилизација у војску на тобожњу „вежбу“, а заправо опет на бесплатно кулучење; насилно терање у задруге, да се Стаљину докаже да смо ми већи комунисти од њега и да он греша што нас критикује; после опет декретско распуштање свих задруга, и оних које су, као животне, могле успешно наставити рад; ограничавање величине земље коју је сељак могао поседовати („земљишни максимум“) на само десет хектара по домаћинству (?!), да се не би стварали „кулаци“; систематско диктирање ниских цена пољопривредних производа у односу на индустријске и остале, што је управо била слабо прикривена пљачка сељака; стимулисање да људи са села одлазе у „отменија“ занимања, што је довело до тога да су села остала са већином престарелим домаћинствима, старцима, мало способним за тешке радове и за неке подухвате, итд, итд...

Тек последњих петнаестак година, кад су испред нас у свом развиту неслућено далеко измакле и такве заостале европске земље каква је пре рата била, рецимо, Турска, стање се почело мало побољшавати – уведена је слободна зелена пијаца, повећане цене, дају се неке олакшице за набавку ђубрива, има нешто приступачнијих машина, и сл. Буквално ових дана укида се тај фамозни земљишни максимум од десет хектара, који је права рак рана за село. То су, ето, неки „лекови“, који долазе поприлично изнуђено и, што је још горе, доста касно. Јер, село је такав болесник да је велико питање да ли ће му ови лекови успети да поврате живот.

Наравно, у оваквим околностима веома се мучио твој деда Драгутин и сви остали које овде помињем. Сироче из претпрошлог рата, а сем два

we are greater communists than him, and that he is in the wrong when he criticizes us; later, then, dissolution of the same by decree, even those natural ones, such as our family cooperative, which could, as life-forming entities, continue to thrive; property limits ("the land maximum") to only ten hectares per household (?!), to avoid forming "kulaks;" the systematic enforcement of low prices of agricultural products by comparison to industrial and other goods, none other than poorly disguised robbery of the peasant; incentivizing people to seek more "respectful" occupations, which resulted in villages remaining populated by aging households, with seniors unable to do the hard work and projects, and so on, and so on..

Only in the last fifteen years or so, when we found ourselves bypassed by once lagging European countries, such as, for example, Turkey, the situation has started to improve a bit – the free green market has been introduced, the prices raised, there are incentives for the purchase of fertilizer, some affordable machines, and such. Literally these days that infamous land maximum of ten hectares, a true cancer wound for the peasant, is being abolished. These do represent, alas, some "medicine," which comes quite at a great price and, worse, quite late in the game. For, the village is such a sick patient, that it is unclear if these medicines will bring it back to life.

Needless to say, your grandfather Dragutin and all the others mentioned here suffered greatly under these conditions. Orphaned in the previous war, and besides the two major wars he lived through a lesser one, the Balkan War (he was born 1899), hunched his back and slaved away in the fields and the Mountain his entire life. He had to have hauled hundreds of wagons of lumber with his oxen to Kremna, Ponikve, Užice. In the olden days they would go, he told us, as far as Belgrade, and I personally know he sold lumber (for wheat) in Mačva and elsewhere, and potatoes, on several occasions, in Višegrad. One labored from the early morning, often at dawn, all the way until night time, regardless of the weather, rain, cold or heat. Dragutin and Nikodin, having chosen to remain in what I call a mini-cooperative, split the labor, not strictly, of course. The work in Tara, especially in the forest with the oxen, mostly fell to Dragutin, of course also ploughing the fields, moving fertilizer and the harvest yield, all with the oxen, which he needed assistants for (and he was the elder of that cooperative), while Nikodin took on the remaining field work, certainly with all of our help, the women and children of both families, and this work was largely in Ponikve, so "at home," or close by. There had to be mutual aid, let's say with the scything in Tara, and sometimes the big seasonal jobs required getting paid labor, usually from the Milivojevićs, down from Ponikve, for example for hoeing the corn, clearing a field from stones, scything, and such. Sometimes neighbors gave each other "borrowed help," meaning, you help me for two days now, and I'll return the favor later, working for you for two days.

As a lumberjack, your grandfather Dragutin was well known around here and had loyal pals, who, like him, worked the Tara and other mountains with their oxen: Vladan, Dragiša, Mihailo and some other Rogići, then Sredoje Rogić, known as "Baga," whose relatives and heirs are the Jelisavčići, our neighbors on Tara, then these Stevanovići, whom they call "Mićanović," of whom Ljubomir, the father of that Rajko fellow who lives on Tara year-round, over near Bulibanovci, became Dragutin's best man; further, in the olden days, Gojko and Stanko Rogić, brothers from Ponikve – but the hard work forced Stanko to get out and relocate to Belgrade, to his brother David Rogić, who had already become a machinist and helped him settle in Marinkova Bara.

велика рата доживео је и онај мањи, Балкански (рођен је 1899), грбио се и дириџио на њиви и у Планини целог свог живота. Ваљда је свукао на стотине вагона дрвене грађе на својим воловима у Кремна, Поникве, Ужице. У стара времена воловским запрегама ишли су, како је причао, и до Београда, а ја сам знам да је грађу возио и продавао (за жито) у Мачву и другде, а кромпир, у неколико наврата, у Вишеград. Радило се од самог јутра, често од зоре, па све до саме вечери, без обзира на време, кишу, хладноћу или жегу. Драгутин и Никодин, оставши међусобно у тој, како је ја сада зовем, мини задрузи, приближно су поделили послове, не строго, разуме се. Рад у Тари, поготову у шуми и са воловима, углавном је пао на Драгутина, наравно и орање њива, превоз ђубрета и летине, све са воловима, у чему су морали и други помагати (а био је и старешина те задруге), док су Никодину припали остали пољски радови, наравно уз помоћ свих нас, жена и деце из обе породице, а то се по природи посла обављало већином у Пониквама, значи „код куће“ или близу ње. Морало је бити узајамних испомагања, рецимо код косидбе на Тари, а понекад су се за веће сезонске радове морали најмити и надничари, обично од Миливојевића, доле из Поникава, рецимо за окопавање кукуруза, крчење неке њиве од камена, косидбу на Тари и слично. Понекад су људи ишли да једни другима помажу „на позајмницу“, значи, ти мени помози два дана сада, а ја ћу ти то вратити касније, такође радећи два дана код тебе.

Твој деда Драгутин био је као рабација познат у овом крају и имао је своје скоро сталне другаре у тим пословима, који су, као и он, радили на Тари и другде са воловима: Владан, Драгиша, Михаило и неки други Рогићи, затим Средоје Рогић, звани „Бага“, коме су рођаци и наследници ови Јелисавчићи, наше комшије на Тари, онда неки Стевановићи, које опет зову „Мићановићима“, од које се Љубомир, отац онога Рајка сто стално живи на Тари тамо недалеко од Булибановаца, окумио са Драгутином; онда, у давнија времена, Гојко и Станко Рогић, два брата опет из Поникава – но овога Станка је тај тешки рабацијски посао натерао још пре рата да побегне са села у Београд, свом брату Давиду Рогићу, који је тад већ био машинбравар, и помогао му да се скући у Маринковој Бари.

Драгутина су једном у Кремнима снимили неки људи за новине и кажу да је фотографија са запрегом „узорног рабације“ и објављена, мислим у Ужичким „Вестима“ или негде другде. Увек се старао да има снажне и здраве волове и пазио их је скоро као кућну чељад.

Тара је сурове климе, нарочито зими, безводна (вода је до оне чесме доведена тек 1972!). Безводност је причињавала велике муке и додатне напоре и људима и стоци. Стоку је требало терати на појило, обично на локву у Поље, код оне старе колибице до које смо се ти и ја некада заједно шетали (више је нема), или до локве звана „Ћубића“, онамо према Забоју (и њих обе више нема, видим, сасвим су се изгубиле и зарасле у траву), а воду за пиће и кување требало је на леђима вући или из Љутог Поља, од тзв. „Буквине воде“, или са поменутог Забоја, које је још даљи, но до њега се стиже без већих узбрдица. Ретко се за доношење воде могао користити коњ, јер мало их је и било, а још ређе воловска запрега, јер су волови били заузети другим радовима. Само пар пута лети, кад је косидба, или нека градња, па треба

Dragutin was once photographed by some people for a newspaper, and they say the photograph of the “model logger” with his ox cart was published, I believe in the Užice daily, “Vesti” or another publication. He always put great care into having strong and healthy oxen and tended to them almost as to his children.

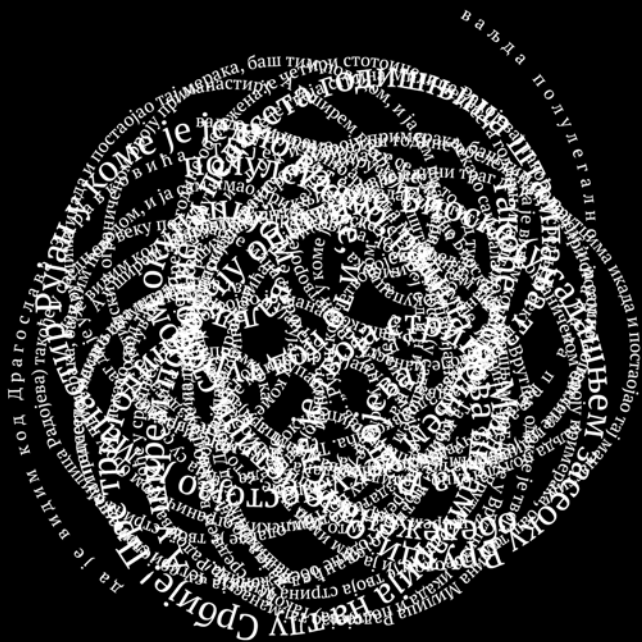
Tara has a harsh climate, and is, especially in the winters, waterless (water was conducted to that spout only in 1972!). Waterlessness presented great pains to the people and the livestock. One had to steer the herds to water, usually to the puddle in Polje, near that old hut where you and I once went for walks (now it's gone), or to the puddle called “Čubić,” over toward Zaboј (both puddles are gone now, I noticed, dried up and overgrown with grass), and water for drinking and cooking had to be on back either from Ljuto Polje, from the so called “Bukvina Voda,” or from the above mentioned Zaboј, which is even farther but the path is flatter, without much uphill terrain. Horses were rarely used for this hauling water, since there were not many, and ox carts even less, since oxen were occupied by other jobs. Only a few times in the summer, during scything or some construction, and the demands on water were high, one took the ox cart with barrels to Zaboј. This usually fell to us youth, as the adults were busy toiling in the woods, on the fields, or raising a cabin... My father had no qualms setting out from Ponikve to Tara by sled and oxen on a logging job, despite the blizzard or snowdrifts. Sometimes he would bring one of us along, so I vividly remember pushing through the snow and wind. “Layer up, boy, this is the Mountain!” he would instruct. That said, his work, felling and selling his own lumber or firewood, especially transporting lumber from the woods to the road or hauling it as a service to Kremna for loading onto trains, all of it was miserably paid; he earned very little, considering the sweat and toil that went into it. Alas, there I see part of the injustice brought on the Serbian peasant from time immemorial. Still there was no choice, one had to work this way if one wanted to survive; For our fields and meadows are small and passive, and the yield is low (sometimes nonexistent), not enough to live on. Therefore one couldn't even stop to think whether a job was profitable or not, but only, whether there was any job at all, to at least make something and secure some kind of added income stream for buying wheat for the children and hay for the livestock... That, alas, is how your grandfather lived, but somehow he knew how to hide his hardship and bear it with dignity. Memory eternal!

баш много воде, ишло се са воловским запрегама и бурадима до Забоја. То смо већином чинили ми млађи, јер су старији били заузети тежим радовима у шуми, на ливади или градњом неке колибе... Мом оцу није било ништа да из Поникава усред зиме иде санкама („сонама“) и воловима у Тару, за својим познатим рабадијским послом, без обзира на мећаву и сметове. Некад би повео и некога од нас па се ја тако добро сећам пробијања кроз те буре и сметове. Само би говорио, „Наркај се, дијете, добро, Планинчуга је ово!“ Но тај његов посао, наиме, кад би секао своју грађу или дрво за огрев и продавао, а поготову кад би за државу или за неког приватног предузетника превозио грађу из шуме на пут на „влаци“, тј. онако у трупцу, или грађу и друге терете возио, као услугу, до Кремана ради утовара на железницу, све је то било мизерно плаћено; сасвим је мало зарађивао, нарочито собзиром на зној и напоре које је за то трошио. Ето, ту видим и део оне неправде која се од вајкада чинила српском сељаку. Па опет, није било друге, морало се и тако радити да би се уопште могло преживети; јер наше њиве и ливаде су ем мале, ем веома пасивне, па слабо (некад и никако) рађају и мало дају приноса, недовољно да се преживи. Није се зато ни питало да ли се исплати нешто радити, већ само, има ли икаквог посла, да се бар нешто заради и обезбеди неки додатни извор, докупи жита за чељад и сена за стоку... Тако је, ето, живео твој деда, но некако је успевао да ту своју немаштину сакрива и поносито подноси. Вечнаја памјат!

Миша је
ишак
значио, већ
ли је ишао, чини ми
немачки
је почео
се да
ЛОГОР
Ни данас не знам да
Тари, где
да се
крије на село.
Наше се женио,
се тадашње Миљине велике мукe да ли да иде у
омиљени ратом, но није се враћују у Београд.

избегло неког
сам
брежуљка
живео у
ШУМИ, у
ископао
зробљавање и
на почетку рат
не је решо да оми и даине жини у Београду), Салам
старе војске да се јаве, -ради еванђељне "гобоке-
Ацију, који бити " јер се због
своје ступио,
неко је сви знали по фото рађијама (Неко
своје, а долазе је,

да је велики код Драгослава Радојевића (такође један од најбољих српских фудбалера), који је изабран за председника Српског олимпијског комитета у Београду. Српски олимпијски комитет је такође добио подршку од Српске олимпијске комисије у Вашингтону, а баш тим стотинама је стотинама и постао један од најбољих српских фудбалера у свету.

Српски олимпијски комитет је такође добио подршку од Српске олимпијске комисије у Вашингтону, а баш тим стотинама је стотинама и постао један од најбољих српских фудбалера у свету. Српски олимпијски комитет је такође добио подршку од Српске олимпијске комисије у Вашингтону, а баш тим стотинама је стотинама и постао један од најбољих српских фудбалера у свету. Српски олимпијски комитет је такође добио подршку од Српске олимпијске комисије у Вашингтону, а баш тим стотинама је стотинама и постао један од најбољих српских фудбалера у свету.

ваљда полулегал. Сема изабран за председника Српског олимпијског комитета у Београду. Српски олимпијски комитет је такође добио подршку од Српске олимпијске комисије у Вашингтону, а баш тим стотинама је стотинама и постао један од најбољих српских фудбалера у свету.

Српски олимпијски комитет је такође добио подршку од Српске олимпијске комисије у Вашингтону, а баш тим стотинама је стотинама и постао један од најбољих српских фудбалера у свету.

The life of a woman of a Serbian village was, it's hard to believe, even worse than that of a man! True, wives lived as their husbands' partners and collaborators, but in another sense, they were also servants, especially if the husbands were testy and mean. The wife was, first and foremost, a second-class, humiliated being, whom the husband reigned over as he saw fit and sometimes bullied for no reason. Unmarried women had an even harder lot, since they were seen as a burden and a shame to their people, unskilled for life (the name for them, "usedelica," or "one who never rose," is sad), cheapened...

Evil is more likely to appear under privation, in a harsh struggle for survival; it mostly targets women and the weak. It was considered normal for a husband to beat his wife for the tiniest reason, and if he was drunk, for no reason at all. He was free to simply cast her out of the home, particularly if she didn't have strong brothers to protect her and force him to take her back. Such a wretch was frequently exiled from her own people, her only refuge, her only choice remaining begging and homelessness, sometimes also – suicide.

Relatively speaking, your grandpa Dragutin was fairly considerate toward your grandma Jovka (born Dragojlović in Pilice around 1904, to mother Jevra and father Avram; perished in a tragic accident at a Ponikve wedding in 1958), and got along with her quite well, respected her. I do know he beat her once, I must have been four or five, on the harvested field on Tadić Brdo, where I joined them in tending to the cows. She cried...

I see her tearful face even today and my heart tightens with grief...I was angry at my father, but was afraid to say anything, such was the order of things. Paradoxically, from this incident I remember her as very beautiful, most beautiful of all! (She was about thirty)...

She obeyed grandpa like the rest of us. It happened occasionally, that he'd slap her a bit, not too badly, in order to coerce her to do something. He would then say to her: "bitch!" and she would curse him back, "may your arm whither, you old louse, aren't you embarrassed of this child? May the worms eat you!"

But all is relative, and I say again, all in all, they got along fine, especially by comparison to other village couples, where there were frequent fights, arguments, escapes or banishments of the wife from the home...

Живот жене на српском селу, тешко је то поверовати, био је још гори од оваквог живота мушкараца! Жене су мужевима биле сараднице и сапутнице, заиста, али у једном смислу и слушкиње, нарочито ако су им мужеви били осорни и зли. Жена је, најпре, била другоразредно, понижено биће, којом је муж доста произвољно господарио, понекад је и безразложно кињио. Положај неударних жена био је још тежи, јер су оне у свом роду осећане као терет и срамота, сматране неспособним (жалосно им је име „уседелице“) за живот, багателисане...

У оскудици и тешкој борби да се опстане зло се лако рађа; оно се највише усмерава према женама и нејачи. Сматрало се нормалним да муж своју жену избије и за најмању ситницу, ако је пијан и без икаквог разлога. Могао ју је просто и отерати од куће, поготову ако није имала јаке браће да је штите и да мужа натерају да је врати. Често се дешавало да су овакву јадницу протеривали и из њеног рода, камо се једино могла и склонити, па су јој онда једино остајали прошња и скитничење, понекад и – самоубиство.

Релативно гледано, твој дед Драгутин је према баби Јовки (она је родом из Пилице, од Драгојловића, мајке Јевре и оца Аврама, а рођена је, мислим, 1904; погинула је несрећним случајем на једној свадби у Пониквама 1958) био доста обзиран и углавном се са њом добро слагао, уважавао је. Знам само да ју је једном истукао, могао сам имати четири пет година, на пожњевеној њиви на Тадића Брду, где сам ја са њима двома чувао говеда. Она је због тога плакала...

И данас је видим онако уплакану и срце ми се стеже од жалости... Био сам љут на оца, али нисам смео ни да зуцнем, такав је ред владао. Парадоксално, из те ситуације запамтио сам је као веома лепу, најлепшу на свету! (Имала је тада око тридесет година)...

Деду је она морала слушати као и сви ми. Дешавало се да ју је и касније неки пут мало ћушноу, не баш озбиљно, кад је хтео да је на нешто натера. Тад јој је говорио, „кучко једна!“, а она би га клела, „рука ти се осушила, рђо матора! Зар те није стид овог дјетета? Црви те жива разлијели!“

I am unable to calmly write about the hardships of your grandmother Jovka, her agonies and her sufferings, for when the memories rise, I start to cry, me, practically an "old man," as they say in Ponikve. Besides my compassion for her, I must confess to feeling regret and pangs of conscience, for not having done as much as I could to ease her life!

I remember her hands, so chapped from the unending domestic and field labor, that those cracks sometimes let out drops of blood. Those hands were so deformed: she could not straighten them at all, but they remained permanently bent, as if holding on to a tool handle! A sign of wretched, exhausting labor. One never knew if she had rest.

In Ponikve, one, too, had to haul drinking water from a distant well, carry the wash to the troth by the well and launder it there, sometimes in frosty weather, and all of it fell mostly on her. She kept the home, but also, as if it were her main duty, she worked the fields; tended to the livestock and the poultry, took care of countless other tasks and chores around the household, venturing, for example, to pick grass for a calf or a cow along border posts and bridle paths, returning with a load on her back...

Once in a while, one of us would help her and haul water when she was "swamped," or by doing another chore, but it wasn't enough. Even so, she was grateful. She had to serve at the pleasure of her husband as well as her brother-in-law (Nikodin), and, while we lived communally, satisfy each child's wish. I needn't say how much her life was embittered by scarcity, when, for example, a child asks to eat something, it's hungry, and she doesn't have anything, literally nothing to give. I know well that this happened several times during the war. Sheer hell! I remember her spending night after night packing us students at the end of summer holidays, or at the end of a weekend, for going back to school, to Užice, to Belgrade, wherever we happened to be at school.

Али, све је релативно, и опет кажем, све у свему, они су се доста добро слагали, посебно кад се упореде са другим паровима у селу, код којих је било честих тучњава, свађа, бекства или терања жене из куће...

О тешком животу твоје баке Јовке, њеним страдањима и патњама, нисам у стању да мирно и прибрано пишем, јер кад се свега тога почнем сећати, одмах почињем и да плачем, ја, тако рећи већ „матор човек“, како кажу Поникварци. Уз сажаљење на њу морам признати да ту има и доста мог кајања, гриже савести, што нисам учинио ни оно колико сам могао да јој живот олакшам!

Сећам се добро њених руку које су од непрекидног, и кућевног, и пољског рада биле силно испуцале, тако дубоко да је из тих пукотина понекад почињала да капље крв! Те руке биле су трајно деформисане: прсти јој се нису могли ни приближно исправити, већ су стајали онако згрчени, као кад неко држи држалицу алатке! Знак патничког, испрљујућег рада. Није се никад знало има ли она одмор.

И тамо се, у Пониквама, вода за пиће морала теглити са доста далеког бунара, на корито код тог бунара носити веш и тамо прати, понекад и по правом мразу, а све то је углавном падало на њу. Радила је у кући, али скоро подједнако као неко други, коме је то углавном и једино занимање, и на њиви, у пољу; затим, опслуживала стоку и живину, свршавала безброј других послова и послита око домаћинства, ишла на пример, да на међама њива или дуж колских путева и трњака бере траву за теле или краву, и доносила је у бремену на леђима...

Понекад би је неко од нас одменио у ношењу воде у великој „буци“, или у неком сличном послу, али то је било недовољно. Она је ово примала са великом захвалношћу. Морала је бити на услузи како своме мужу, тако и деверу (Никодину) док смо били у мини задрузи, удовољити сваком детету кад нешто зажели. Да не говорим колико јој је живот загорчавала немаштина, кад, рецимо, неко дете тражи да једе, гладно је, а она нема шта да му даде, буквално нема ништа. Знам добро да се то дешавало више пута током рата. Прави пакао! Сећам се да је ноћи и ноћи проводила спремајући нас ђаке пред одлазак са распуста или недељног одмора натраг у школу, у Ужице, у Београд, или већ где се који од нас школовао.

Још само пар детаља: знам да је мајка живела у таквој оскудици да је неке делове одеће са свога венчања носила до краја живота! А кад ју је Миљко Стевановић из Врутака убио (нехотично) на оној свадби, морало је, по судским правилима, њено тело бити подвргнуто прегледу лекара судске медицине, који је о томе саставио службени извештај и тај извештај је био прочитан на суђењу том Миљку (одлежао је у затвору свега две године!). Извештај мора да и сада постоји у архиву Суда у Ужицу. Мене је он поразео, не толико грубошћу описа, јер су ваљда њихове норме такве, већ чињеницом да је тело описао као слабо, исцрпљено, неухрањено. Вредело би тај извештај поново чути! Завршила је врло, врло жалосно, погинула без икакве своје кривице, живела као велика паћеница. Ја се дубоко клањам њеним сенима. Почивала у миру!

A few more details: I know she lived in such poverty that she wore parts of her wedding garments until the end of her life! And when Miljko Stevanović (unwittingly, but fatally) shot her at that wedding, her body had to be examined by the medical examiner, as was the rule of the court, and there had to be a report, which was read out loud to this Miljko (he served a mere two years!). This report must still be kept in the court archives in Užice. When I heard it, I felt defeated, not so much by its crude tone, for, that must be the norm for such things, but by the fact that her body was described as weak, exhausted, malnourished. It would be useful to hear this report again! She ended her days very very grievously, died through no fault of her own, and lived a true martyr. I bow down deeply before her memory. May she rest in peace!

In order to conjure up the role of women in the old Serbian village, one can look to some folk songs. Maidens in Ponikve, usually while tending to cattle, sang this song with a full voice:

*C'mon sister, c'mon maiden,
let us sing more songs.
After the day they give us away,
There won't be any sing alongs...*

The maiden years are, of course, the brightest in the life of a female peasant. But youth passes quickly by in the life of country girl. By custom, she marries young. What awaits henceforth is just worse after worse. As Dobrica Ćosić noted well in the book, "Man in His Time" (by Slavoljub Djukić), her only joy comes with the marriage of her son, since the daughter-in-law can become her substitute, at least partially. She doesn't rejoice much at the marriage of her daughter, for she knows well that a similar fate awaits her.

Here is an excerpt from another song, in which a new bride begs her long married cousin (daughter of her uncle) to show her the magic herbs by which she could ensure she'd fall into the favor of her new in-laws. The cousin retorts that there's no such thing as "favor herbs," but that a bride can still win favor from her new family by:

*First herb – early rising,
Second herb – late sleeping,
Third herb – never answering.*

While we are on the subject of "herbs," and magic spells, allow me to mention an "incantation" (superstitious song) that I remember from your grandma. She used it to call upon St. Elijah the Thunderer (it is believed that he controls thunder and the clouds), praying to him to scatter the thunderous clouds, the hail-bearers, to save the harvest from hail. I still see her in my memory, hiking up to Gromile, a fresh sprig in her hand, I don't recall which plant that was, stopping at the top, waving the herb against the wind and shouting:

За дочаравање положаја жене на старом српском селу могу послужити и неке народне песме. Тако су девојке у Пониквама, обично чувајући стоку, пуним гласом певале и овакву песму:

*Хајде, сејо, да ми запјевамо,
Док се нисмо младе разудале.
Кад удаду, пјевати не даду...*

Девојачко доба је, наравно, и најрадосније у животу сељанке. Али младост жене у селу пролази брзо. Она се по правилу и рано удаје. Касније је само чека горе од горега. Како је добро приметио Добрица Ћосић у књизи „Човек у свом времену“ (Славољуба Ђукића), једина радост јој је кад ожени сина, јер јој је снаха нека одмена. Не радује се много ни удаји своје рођене кћери, пошто добро зна да и њу чека слична судбина.

Ево одломка из још једне песме у којој тек удата млада моли своју одавно удату родицу (сестру од стрица) да јој открије магијско биље помоћу кога би она омилила својим новим укућанима. Ова родица јој одговара да и нема „биља од омиља“, али да млада ипак може омити својом новом роду, и то овако:

*Прво биље — рано устајање,
Друго биље — доцно лијегање,
Треће биље — неодговарање.*

*Oh, Elijah, weather turner!
Break the skies, make it clear!
Steer your white flock toward the mountains,
Save our harvest, pleeeeeease!*

Your grandmother was superstitious and trusted that such incantations worked. She liked it when the Gypsy women read her fortune, but was also suspicious of them. Once she confessed to me that a wondering fortune teller had lured her into giving her an item of great value, I no longer remember what, that she sidetracked her with something about us kids (I think she threatened that she would cast a misfortune on the children unless she got the thing in questions, and the Gypsies truly did use such means, knowing well how vulnerable a mother's heart is when it comes to her kids). Jovka, a devout Christian her whole life, would venture far to Bajina Bašta to see a Hodža, a Muslim elder, to get an "inscription," which was supposed to heal my eyes from redness and festering in my eyes (this is proof of my eye problems even then, surely since before the last war, which haven't subsided to this day, since just a few days ago, my doctor in the New Belgrade Health Center diagnosed me with heightened blood pressure, the grave "glaucoma"; to be fair, he is not fully certain of it, so I will have to have more exams at the Eye Clinic).

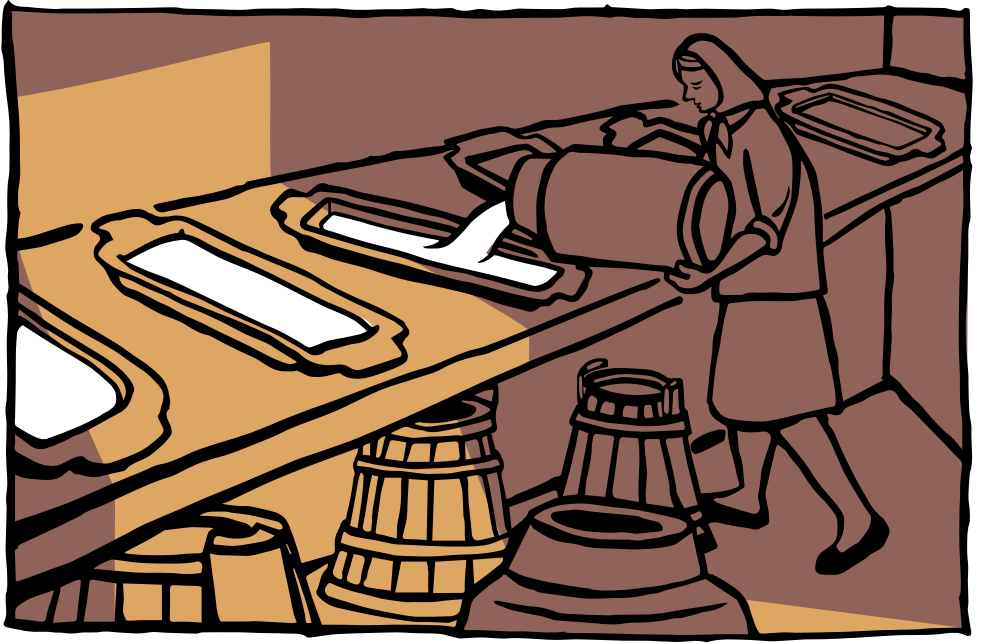
Your grandma Jovka was sadly unable to gain even the substitute that Dobrica Ćosić speaks of, for none of her sons or daughters-in-law stayed to live with them in the country. Her only big help, albeit temporary, was our half-sister Radmila, Despotović by marriage, whom grandpa Dragutin adopted as a young girl (she to was born somewher in Sokoljani, in a very poor family who didn't know what to do with its kids). We grew to love her as a birth sister. But, she married soon after the war, and Jovka therefore remained alone with Dragutin ("just them," as they say in Bioska), but with growing worries and duties around the schooling of us children.

I think that Jovka and Dragutin, in spite of all the suffering and privation of child rearing, received from us some, not small, pleasure, experienced even some joy. They decidedly wanted to set all of us on "the right path," to deliver us from indigence and suffering, which was then possible (but not easy) only by sending the kids to school or military service, and they, as you know, did both.

Кад смо већ код „биља“ и мађија, да поменем и једну бајалицу коју сам од твоје баке запамтио. Она ју је користила обраћајући се светом Илији „Громовнику“ (а верује се да он управља и громом и облацима), молећи га да растера олујне облаке, градоноснике, и да спасе летину од града. И сад је видим у сећању како се пење на Громиле, носећи гранчицу неког дрвета, свеже убрану, не сећам се које је то дрво бивало, стаје на врху, замахује гранчицом напротив ветра који снажно дува и виче из свег гласа:

*„Ој, Илија, Преврлија!
Разбиј небо, да је ведро!
Ђерај твоја бела говеда у Планину,
Не дај људима у летину, морееее!“*

Твоја бака је била сујеверна и веровала је да враџбине помажу. Волела је да јој Циганке гатају, али је према њима била и подозрива. Једном ми се жалила како јој је једна лутајућа гатара измамила пред самом нашом кућом нешто веома вредно, не сећам се сад шта, да ју је смутила нечим повезаним са нама децом (ваљда јој је запретила да ће послати неку несрећу на децу ако то нешто не добије, а тиме су се Циганке заиста и служиле, знајући колико је мајчино срце рањиво кад се ради о деци). Јовка, мада целог живота веома побожна хришћанка, знала је ићи чак и неком Хоћи код Бајине Баште по „запис“, који је требало мени да излечи очи од црвенила и крмељања. (Ово је сведочанство о мојим тегобама са очима још одтада, свакако од пре последњег рата, које се некако не смирују сасвим ни до данас, јер, само пре неколико дана, лекар у нашем Дому здравља на Новом Београду констатовао је да имам повишени очни притисак, опасну „глаукому“; истина, није до краја сигуран у то, па морам да идем на још неке прегледе у Очну клинику).

Твоја бака Јовка није, на жалост, могла да стекне ни онакву одмену коју помиње Добрица Ћосић, јер нико од њених синова и снаха није остао да са њима двома живи на селу. Од велике помоћи, али привремене, била јој је само наша посестрима Радмила, удата Деспотовић, коју је деда Драгутин усвојио још као девојчицу (рођена је опет негде у Сокољанима у једној јако сиромашној породици, која није знала шта ће са својом децом). Ми смо је заволели као рођену сестру. Но, она се удала неку годину после рата, па је Јовка опет остала сама са Драгутином (у Биосци се каже, „остали су једини“), али са појачаним бригама и радом око школовања деце.

Мислим да су Јовка и Драгутин уз све ове патње и одрицања и бригу око нас деце, имали од нас и неко не мало задовољство, доживели и по неку радост. Чврсто су желели да све нас „изведу на пут“, избева из те немаштине и патње, а то је тада било могуће (не и лако) само путем школовања деце или њиховог слања у војничку службу, а они су, како знаш, користили оба та начина...

My dear Child,

As you see from the written above, your ancestors rose from ignorance, toil, suffering, privation, and various other misfortunes, one could say, from slavery (and during the Turkish occupation they indeed were "Turkish slaves"), from superstition and all manner of deception, to some outlines, albeit pale ones, of a humane and civilized life, and to, let us say, yours and Predrag's, and I warmly hope Miroslav's, entrance onto the "great global stage." (*God willing*, I now say, as Dragutin and Jovka often did). A parallel, an almost perfect match, to the typical history of a Black American family is striking, isn't it?

* * *

This brings my short story to a close. As I end it, I'd like to say that I see a second cycle of life slowly closing. Namely, your grandfather Dragutin was exceedingly proud of his sons in school and service, "on important duty in far-away lands," and along with Jovka rejoiced in each of our achievements, and, like her, lived largely through the lives of his children. To his friends and family he would carry on about us at great length, pulling our letters from his worn, cracked leather wallet and reading it to them, boasting about each one of his sons, and later each daughter-in-law. To him and your grandmother, this was a reward for all the struggles they endured, proof that life was not lived for naught...

In recent years I find my self more often, as well as your mother, in similar situations, as regards you, children. For example, and this you must already know, I now carry yours and Pedja's letters "from America" in an almost identical wallet, and like your grandfather, I read them to relatives and friends! Only thing is, and this is a sign of the coming of high-tech times, I sometimes photocopy the letters in Belgrade, and then mail them around, risking of course your and Pedja's (understandable?) ire, for infringing on the privacy of correspondence...

Thus we've arrived at the end of this "tale."

It, of course, has many side "streams," unresearched and untold offshoots. It could be, and in some cases, should be, continued to be filled in and confirmed.

Therefore I suggest that you use it as a quick sketch, a foundation upon which you, alone and with the help of others, can build a beautiful and grand edifice, more precise (truthful) and much more imaginative (metaphoric) than this little hut, which irresistibly reminds me of that ancient hut, here in Medjevina, of axe-hewn planks, with a single tiny window, which lacked a glass pane, but had only a crude wooden shutter, which in the wintertime had to be sealed with rags, to keep the frost from pushing in.

Драго моје Дете,

Како из досад написаног видиш, твоји су се преци подизали из незнања, муке, патње, оскудице и могих других невоља, тако рећи из ропства (а за турске окупације били су и буквално „турско робље“), из сујеверја и сваковрсних обмана до неких облика, бар почетних, хуманог и цивилизованог живљења и до, хајде да кажемо, твога и Предраговог, топло се надам и Мирослављевог, изласка на „велику светску сену“ (ако Бог да, кажем сад ја, а таку су често говорили Драгутин и Јовка). Паралела, скоро подударност, са историјатом неке америчке црначке породице просто је фрапантна, зар не?

* * *

Тиме се ова моја кратка прича заокругује и своди крају. Чинећи то хоћу да кажем како видим да се и један други животни круг полако затвара. Наиме, твој деда Драгутин веома се поносио што су му синови у школама и у војсци, на „важној служби у далеком свету“, са Јовком се радовао сваком нашем успеху, као и она живео добрим делом животом своје деце. Он би својим пријатељима и сродницима надугачко и нашироко причао о свакоме од нас, носио у распуклом, дотрајалом кожном новчанику наша писма и читао их тим људима, хвалећи се сваким сином, касније и свим снахама. Њему и баки била је то као нека награда за све претрпљене муке, доказ да живот не пролази узпразно...

Последњих година ја све чешће хватам себе, као и твоју мајку, у доста сличним ситуацијама, у погледу вас, деце. На пример, ово мора да већ знаш, ја сада често носим твоја и Пеђина писма „из Америке“ у скоро истоветном новчанику као и твој Деда и читам их сродницима и пријатељима! Само, и то је једна од ознака новог времена са *high tech*-ом које долази и овде, ја та писма у Београду понекад и фотокопирам, па их поштом разашилем окол, ризикујући да код тебе и Пеђе изазовем (оправдану?) љутњу, због нарушавања приватности преписке...

То би био и крај ове „приче“.

Она наравно има много побочних, неистражених „рукаваца“, неиспричаних огранака. Може се, а по негде и мора, допуњавати и понечему проверавати.

Зато предлажем да ти она послужи само као груба скица, као неки темељ на коме ћеш, сама и уз помоћ других, сазидати лепо и велико здање, далеко прецизније (истинитије) и много маштовитије (метафоричније) од овог мог „колибарка“ који ме неодољиво подсећа на онај прастари колибарак, овде у Међевини, од секиром тесаних дасака и са једним сићушним прозорчићем, који није имао ни стакла на себи, већ грубо стесани дрвени капак, и који се зими сасвим затискивао неким крпама, да мраз не продре унутра.

Zvezdana Stojmirović's exhibition at KC Grad in Belgrade, Serbia, explores legacy and identity through the telling of the story of her ancestors. As a graphic designer in America, she engages daily with issues of ecological sustainability, authenticity, as well as with various rightings of historical wrongs. With this show, Stojmirovic lends graphic treatment to a fascinating family history, penned by her late father, Milutin Rogić, in 1996, and thus broaches these very issues. By interpreting and illustrating tales of hajduks and wars, peasant toil and generational change, she pays homage to her own roots, the wealth of the word, legend and song, and invites the public to do the same.

Against the drawings, Stojmirović has placed choice objects collected during her father's diplomatic career, thus indicating two polarities of a remarkable life. The space in between she offers to the viewer for personal reflection and interpretation.

Ауторска изложба Звездане Стојмировић бави се питањима наслеђа и идентитета кроз обраду историјата њених предака. Као графички дизајнер у Америци, она се свакодневно сусреће са важношћу еколошке одрживости, аутентичности, као и са разним видовима исправљања историјских неједнакости. Овом приликом, Стојмировићева нам износи графичку обраду својеврсне породичне историје, дело из 1996 њеног покојног оца, Милутина Рогића, и тиме се дотиче баш тих тема. Обрађујући и илустровајући причу о хајдуцима и ратовима, сеоским патњама и генерацијским сменама, она се посвећује продубљењу својих

корена, богатству личних прича, легенди и песама, и позива публику да учини исто.

Наспрам цртежа, Стојмировићева поставља избор финих предмета сакупљених током дипломатског службовања њеног оца, и тиме обележава два пола једног занимљивог живота, а публици нуди међупростор за лични осврт и тумачења.

About the Artist

Zvezdana Stojmirovic was born in Peking, China, in 1970. She received her BFA from Cooper Union in New York in '91, and her MFA from MICA in Baltimore, MD, in 2005, where she currently teaches graphic design. In 2011, she co-authored the book, *Participate: Designing with User-Generated Content*, with Helen Armstrong. She engages in practices old and new, from vector icons to Byzantine icons, from 3d printing manual making. As an educator, she leads collaborations with companies like Etsy and Under Armour, in order to provide her students with the most relevant experiences. Her past collaborations with KC Grad include *Type / Life* (2010) and *The New Folklore* (2012).

О уметници

Звездана Стојмировић рођена је 1970 у Пекингу. Дипломирала је '91 на уметничком факултету Соопер Унион у Њујорку, а магистрирала 2005 на факултету МИСА у Балтимору, где већ десетак година предаје на одсеку за графички дизајн. Аутор је, заједно са Хелен Армстронг, књиге *Participate*, о дизајну и корисничком учешћу. Бави се и новим и старим, црта векторске иконе, али и старински иконопис. Занима је улога дизајна у научном напретку. Као професор, организује сарадње са фирмама попут Etsy и Under Armour, не би ли својим студентима пружила што битнија искуства. Са КЦ Град сарађивала је на пројектима *Типо / Живот* (2010) и *Нови Фолклор* (2012).

This self-published publication is available for download on: personal-history.weebly.com

Scan this code to download the book as an 84-page pdf:

am u stanju da mirno i pribrano pišem, jer
nem sećati, odmah počinjem i da plačem, j
or "čovjek", kako kažu Ponikvarci. Uz sažalj
nati da tu ima i dosta mog kajanja, griže s
nio ni onoliko koliko sam mogao da jo

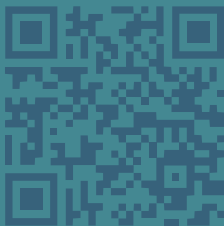
dobro njenih ruku koje su od neprekid
poljskog rada bile silno ispucale, tako dubok
ponekad počinjala da kaplje krv! Te ruke
nisane: prsti joj se nisu mogli ni pr
su stalno stajali onako zgrčeni, kao kad ne
klatke! Znak patničkog, iscrpljujućeg rada.
li ona odmor.

e, u Ponikvama, voda za piće morala tegl
sta dalekog bunara, na korito kod tog bunara
ti, ponekad i po pravom mrazu, a sve to je u
Radila je i u kući, ali skoro podjednako k
to bilo uglavnom i jedino zanimanje, i na n
opsluživala stoku i živinu, svršavala
i poslića oko domaćinstva, išla na primer,
li duž kolskih puteva i trnjaka bere travu
osila je u bremenu na ledjima...

je neko od nas odmenio u nošenju vode u
ekom sličnom poslu, ali to je bilo nedovolj
sa velikom zahvalnošću. Morala je biti na
i, tako i deveru (Nikodinu) dok smo bili u
jiti svakom detetu kad nešto zaželi. Da ne
ivot zagorčavala nemaština, kad, recimo, ne
gladno je, a ona nema šta da mu dade, b
am dobro da se to dešavalo više puta tokom
ćam se da je noći i noći provodila spremaj
azak sa raspusta ili nedeljnog odmora na
Beograd, ili već gde se koji od nas školov
par detalja: znam da je Majka živela u
e pako delove odeće sa svoga venčanja po

Scan this code
for lots more info!

Прича о
твојим прецима
Звездана Стојмировић, 2019